

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ГЛОБАЛЬНУ
БЕЗПЕКУ**»

Виконала: студентка 2 курсу групи УКР-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Колісник Катерина Василівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.політ.н., доц. Панасенко Г. С.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.політ.н., доц. Дібікова Ю. С.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Вялієв Фаріз
(прізвище та ініціали)

Харків – 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий (магістерський)

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
Доц. Парфіненко А.Ю.

«_____» _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я **НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА (ПРОЄКТ)**

Колісник Катерини Василівни

Тема роботи Зовнішня політика Європейського Союзу та її вплив на міжнародні відносини і глобальну безпеку

Керівник роботи Панасенко Ганна Сергіївна, к.політ.н., доц.

Затверджені наказом по університету від 01.07.2024 р. №4002-5/1581

2. Строк подання студентом роботи 05.12.2024

3. Перелік питань, які потрібно розробити
визначити ключові напрямки зовнішньополітичної діяльності Європейського Союзу; проаналізувати вплив політики ЄС на відносини з іншими державами, міжнародними організаціями та регіональними акторами.; дослідити, як зовнішня політика Союзу сприяє миротворчим ініціативам, стабільності та вирішенню міжнародних конфліктів; визначити основні виклики, з якими стикається ЄС у своїй зовнішній політиці; проаналізувати політику та стратегії ЄС у боротьбі з транснаціональними загрозами; дослідити поточний стан політичної,

економічної та безпекової співпраці між країнами ЄС та Україною; оцінити результати та ефективність підтримки ЄС для України в контексті безпеки та стабільності; визначити перспективи та можливі напрямки подальшого розвитку співпраці між країнами ЄС та Україною.

4. План роботи

№ з/П	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
2	Розділ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМОДІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІЖНАРОДНИМИ АКТОРАМИ
3	Розділ 3. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ ВПЛИВУ ЄС НА ГЛОБАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

5. Дата видачі завдання

Студент

підпис

К. В. Колісник

Керівник роботи

підпис

Г. С. Панасенко

АНОТАЦІЯ

Колісник К. В. Зовнішня політика Європейського Союзу та її вплив на міжнародні відносини і глобальну безпеку.

Робота присвячена аналізу зовнішньої політики Європейського Союзу та її впливу на міжнародні відносини й глобальну безпеку. Розглянуто зовнішньополітичну діяльність ЄС як міжнародного актора, взаємодію з іншими учасниками міжнародних відносин, а також реакцію Союзу на сучасні глобальні виклики. Систематизовано ключові напрямки зовнішньої політики ЄС, зокрема у контексті її внеску у підтримання миру, стабільності та вирішення міжнародних конфліктів. Проаналізовано політику Союзу у боротьбі з транснаціональними загрозами, взаємодію з міжнародними організаціями та регіональними акторами.

Особливу увагу приділено дослідженню політичної, економічної та безпекової співпраці між ЄС та Україною. Оцінено ефективність підтримки України з боку ЄС у контексті безпеки та стабільності. Проаналізовано поточний стан відносин та визначено перспективні напрямки подальшого розвитку співробітництва між ЄС та Україною. Розглянуто вплив російської агресії проти України на зовнішньополітичні пріоритети ЄС та трансформацію його безпекової політики.

ANNOTATION

Kolisnyk K. V. European Union foreign policy and its impact on international relations and global security.

The work is devoted to the analysis of the foreign policy of the European Union and its impact on international relations and global security. The foreign policy activity of the EU as an international actor, interaction with other participants in international relations, as well as the Union's reaction to modern global challenges are considered. The key directions of the EU foreign policy are systematized, in particular in the context of its contribution to the maintenance of peace, stability and resolution of international conflicts. The policy of the Union in the fight against transnational threats, interaction with international organizations and regional actors are analyzed.

Particular attention is paid to the study of political, economic and security cooperation between the EU and Ukraine. The effectiveness of the EU's support to Ukraine in the context of security and stability has been evaluated. The current state of relations is analyzed and perspective directions of further development of cooperation between the EU and Ukraine are determined. The impact of Russian aggression against Ukraine on the EU's foreign policy priorities and the transformation of its security policy are considered.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади зовнішньої політики Європейського Союзу.....	6
1.1. Теоретичні аспекти обраної проблематики.....	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	12
1.3. Характеристика соціально-економічного та політичного профілю країн ЄС.....	15
Розділ 2. Характеристика взаємодії Європейського Союзу з міжнародними акторами.....	26
2.1. Розвиток зовнішньої політики Європейського Союзу від початку його створення до сучасності.....	26
2.2. Взаємодія Союзу з іншими регіонами та державами.....	33
2.3. Європейський Союз та його внесок у міжнародний порядок і міжнародне право.....	43
Розділ 3. Аналіз сучасного стану та перспектив впливу ЄС на глобальну безпеку.....	55
3.1. Боротьба з транснаціональними загрозами (тероризм, організована злочинність, поширення зброї масового знищення тощо).....	55
3.2. Перспективи розвитку міжнародних відносин ЄС на світовій арені.....	66
3.3. Сучасний стан та перспективи співпраці країн ЄС з Україною.....	69
Висновки.....	76
Список використаних джерел.....	79
Додатки.....	90

ВСТУП

Зовнішня політика Європейського Союзу відіграє ключову роль у формуванні міжнародних відносин та забезпеченні глобальної безпеки. Як один із найбільших економічних і політичних союзів у світі, ЄС має значний вплив на глобальні процеси завдяки своєму унікальному підходу до дипломатії, економічному співробітництву та захисту прав людини. Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС спрямована на сприяння стабільності, врегулювання конфліктів, розвиток партнерських відносин з країнами по всьому світу, а також боротьбу з глобальними викликами, такими як тероризм, зміна клімату та порушення міжнародного права.

Завдяки інструментам мирного врегулювання конфліктів, економічного впливу та гуманітарної допомоги, Європейський Союз робить значний внесок у збереження глобального миру та зміцнення безпеки. Політичні рішення ЄС мають важливі наслідки для глобальних систем безпеки та міжнародної стабільності, зокрема в контексті реакції на конфлікти в Європі та за її межами, а також розвитку відносин з ключовими геополітичними гравцями, такими як США, Китай та Росія.

Актуальність теми зумовлена ключовою роллю ЄС у сучасній світовій політиці. Сучасна система міжнародних відносин проходить через складні трансформації, які важко передбачити. Європейський Союз став одним із ключових гравців у цій системі, зіткнувшись із новими викликами та відродженням деяких давно забутих загроз. Європейський Союз, як одна з найбільших економічних і політичних сил у світі, має значний вплив на процеси підтримки глобальної безпеки, економічної стабільності та розвитку міждержавних відносин. Окрім того, ефективність Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС стає дедалі важливішою в контексті сучасних глобальних загроз і викликів.

Ступінь вивченості проблеми у вітчизняній науковій літературі є досить високим, але залишається простір для подальших досліджень. Українські науковці, такі як С. Віднянський, А. Мартинов, В. Копійка, М. Миронова, І. Яковюк, С. Каурнет, Е. Гьорел тощо активно аналізували розвиток зовнішньої політики ЄС [9, 20, 25, 43, 44, 45, 46, 50, 52]. Серед найбільш досліджених тем європейської зовнішньої політики можна виділити питання Східного партнерства, політики розширення ЄС, інтеграційних процесів, а також роль Євросоюзу в підтримці суверенітету та безпеки України в умовах російської агресії. Проте вивчення нових викликів глобальної безпеки, таких як кіберзагрози, гібридні війни та енергетична безпека, потребує подальшої уваги.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітична діяльність Європейського Союзу як міжнародного актора.

Предметом дослідження є механізми та інструменти реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу, їхній вплив на формування сучасної системи міжнародних відносин.

Метою роботи є аналіз зовнішньої політики ЄС, дослідження основних складових, механізмів і інструментів, які використовує Союз для її реалізації та вплив цієї політики на міжнародні відносини.

У процесі дослідження планується розв'язання наступних **завдань**:

1. Визначити ключові напрямки зовнішньополітичної діяльності Союзу.
2. Проаналізувати вплив політики ЄС на відносини з іншими державами, міжнародними організаціями та регіональними акторами.
3. Дослідити, як зовнішня політика Союзу сприяє миротворчим ініціативам, стабільності та вирішенню міжнародних конфліктів.
4. Визначити основні виклики, з якими стикається ЄС у своїй зовнішній політиці.
5. Проаналізувати політику та стратегії ЄС у боротьбі з транснаціональними загрозами.

6. Дослідити поточний стан політичної, економічної та безпекової співпраці між країнами ЄС та Україною.

7. Оцінити результати та ефективність підтримки ЄС для України в контексті безпеки та стабільності.

8. Визначити перспективи та можливі напрямки подальшого розвитку співпраці між країнами ЄС та Україною.

Методологія дослідження. Теоретичним підґрунтям у процесі підготовки роботи стали наукові праці українських та зарубіжних вчених, офіційні документи та нормативні акти ЄС. Під час роботи були використані порівняльний аналіз та синтез даних з метою отримання більш повного та об'єктивного уявлення про становище безпекового фактора в Європейському Союзі. Також були використані аналітичний, описовий статистичний, ретроспективний, метод прогнозування та графічний методи дослідження.

Специфіка джерельної бази дослідження охоплює різноманітні види джерел, такі як договори та угоди [1, 2, 57, 63, 64], стратегії зовнішньої політики ЄС [58, 59, 60, 61, 66, 70], наукові публікації та дослідження ЄС на міжнародній арені [4, 7, 10, 13, 29, 33], публікації, що містять дані про вплив ЄС на глобальну безпеку [25, 27, 30, 32], статистичні дані [79, 80, 81, 82, 83], та інтерв'ю експертів [3, 16, 21, 26, 39, 42].

Практична значущість дослідження полягає у тому, що воно може бути використаним для поглибленого вивчення теми зовнішньої політики ЄС, що може допомогти проаналізувати та виявити нові виклики і загрози. Дослідження зовнішньої політики ЄС є важливим для розуміння сучасних міжнародних відносин і для забезпечення глобальної безпеки і стабільності.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку джерел та додатків; містить 76 сторінок тексту, 3 рисунки, 4 таблиці, 4 додатки. Список джерел включає 87 найменувань літератури, 31 електронну публікацію.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Теоретичні аспекти обраної проблематики

З часу започаткування в 1970 році спільна зовнішня політика Європейського Союзу набула значного розвитку, що дозволяє проводити порівняльний аналіз між її початковим етапом та сучасним станом. Оскільки перші спроби запровадити співпрацю у сфері зовнішньої політики зазнавали невдачі, нове кооперативне об'єднання було свідомо започатковане з обмеженими амбіціями. Проте з часом воно поступово охопило більше сфер політики, а також отримало розширену інституційну структуру. Включення оборонної політики до положень Договору про Європейський Союз (1993) закріпило спільну зовнішню політику як всебічний інститут, що визначає її стратегічний напрям [53, с. 89].

З часом до традиційних двосторонніх відносин європейських держав зі США додався європейсько-американський компонент, що свідчить про зростаючу орієнтацію на спільні європейські позиції у відносинах із США. Окрім того, політика США та Європи стає дедалі більш скоординованою, що виявляється у численних прикладах взаємної підтримки. Також відносини Європейського Союзу з країнами Східної Європи та колишнього Радянського Союзу зазнали значного перегляду і трансформації. Хоча ця політика викликала певні суперечності на етапі формування, з часом вона набула перспективи розширення Європейського Союзу [46, с. 246]. Східне розширення можна розглядати як масштабну зовнішньополітичну ініціативу, що значно розширює вплив європейських інституцій та режимів.

Сучасна європейська зовнішня політика характеризується амбітністю та прагненням до посилення впливу. У численних політичних документах часто згадується прагнення до підвищеної присутності ЄС у стратегічно важливих

регіонах, таких як Далекий Схід і Близький Схід. Базові політичні декларації підкреслюють роль Євросоюзу як «сильного та надійного партнера на міжнародній арені» [60, 61, 73]. Важливим аспектом зовнішньої політики ЄС є також формування європейської стратегічної автономії, що передбачає зменшення залежності від зовнішніх акторів і розвиток незалежних оборонних можливостей. На цьому наголошує Стратегічний компас ЄС, прийнятий у 2022 році, який окреслює кроки з посилення оборонних і кризових структур [60]. Водночас амбіції ЄС розглядаються через призму ціннісних підходів, спрямованих на захист прав людини, демократії та верховенства права, що формує так звану «нормативну» роль ЄС у міжнародних відносинах.

У сучасному світі, де глобальні виклики, як-от тероризм, кліматичні зміни, міграційні кризи та конфлікти на периферії ЄС, стають усе актуальнішими, зовнішня політика ЄС набуває нових інструментів і підходів, що враховують як безпекові, так і гуманітарні аспекти. Системне дослідження цих теоретичних підходів дозволяє оцінити як сильні сторони, так і обмеження зовнішньої політики ЄС, а також її вплив на міжнародну стабільність і безпеку.

При вивченні стратегічної культури ЄС більшість дослідників наголошують на важливості ідей та норм. Професор Лондонського Королівського коледжу К. О. Мейер підкреслює кілька цікавих підходів до зовнішньополітичної ідентифікації ЄС, зокрема:

- «Європа як цивільний центр сили» – Ф. Дюшен (1973);
- «Нормативна Європа» – І. Меннерс (2002);
- «ЄС як нормативний гегемон» – З. Лаїді (2007) [25, с. 33].

Першою спробою самоідентифікації Європейських економічних співтовариств, яка здобула популярність серед європейських еліт, стала концепція «Європи як цивільної сили», запропонована британським дослідником Ф. Дюшеном у першій половині 1970-х років. Він вважав, що Європейські співтовариства повинні «стати силою для міжнародного розповсюдження

цивільних і демократичних стандартів, інакше вони ризикують стати жертвою агресивної політики з боку сильніших і більш згуртованих акторів». Дюшен також підкреслив, що «потенціал цивільної сили може надати Європі значний вплив у світі, де зростає взаємозалежність» [53, с. 64].

Основні ідеї його підходу включали:

- зростаюча економічна взаємозалежність у міжнародній системі наприкінці 1960-х – початку 1970-х років підтвердила, що відсутність військової сили більше не є перешкодою для визначення статусу в міжнародних відносинах;
- традиційні військові центри сили втрачали свій вплив;
- ЄЕС, як «цивільний центр сили», мав потенціал відігравати важливішу роль у міжнародних відносинах, використовуючи невоєнні інструменти для досягнення своїх цілей. Ці інструменти включали три виміри «цивільної сили»: а) дипломатичне співробітництво (багатосторонність); б) переваги економічного потенціалу (невоєнний підхід); в) юридично зобов'язуючі наднаціональні інституції (міжнародне право) [53, с. 75].

Концепція Європи як «цивільного центру сили» відображала етап «розрядки» в міжнародних відносинах і стала основою для механізмів Європейського політичного співробітництва.

Однак зміни в системі міжнародних відносин і природі європейської інтеграції в 1990-х роках призвели до того, що ЄС вже не обмежувався виключно цивільною силою. Виникла нова концепція – ЄС як «нормативної сили», вперше представлена британським дослідником І. Меннерсом у статті 2002 року.

І. Меннерс визначає «нормативну силу» як таку, що впливає через норми, а не через військовий арсенал чи економічні стимули, і здатна змінювати уявлення про «нормальність». Він вважає, що термін «нормативна сила» краще відображає нову роль ЄС у просуванні норм і цінностей [54, с. 240]. Якщо концепція Ф. Дюшена відображала контекст «холодної війни», то в постбіполярній системі ситуація суттєво змінилася. Це призводить до парадоксу: Європа, яка колись

домінувала у світі через імперіалізм, тепер встановлює світові стандарти в нормативному сенсі.

Основні характеристики «нормативної сили» ЄС за І. Меннерсом включають:

- зовнішньополітична діяльність ЄС базується на цінностях, які проєктуються на партнерів;

- ЄС формує новий світовий порядок, заснований на принципах демократії, верховенства права, цінності прав і свобод людини, соціальної справедливості, солідарності та сталого розвитку, що визначають його міжнародну ідентичність і зовнішню політику;

- нормативна сила не виключає можливість використання інших інструментів. Військова сила може застосовуватися для підтримки поширення норм і цінностей, що є особливо актуальним у контексті становлення спільної безпекової та оборонної політики ЄС в 2002 році [54, с. 256].

Продовжуючи тему «нормативної сили» ЄС, французький дослідник З. Лаїді у 2007 році опублікував статтю під назвою «ЄС як нормативний гегемон». Він стверджує, що європейці помилково вважають ЄС слабким актором з обмеженими можливостями. Насправді його вплив базується на здатності нав'язувати правила та норми, як політичні, так і ринкові. ЄС нав'язує свої норми іншим країнам, використовуючи переваги динамічного внутрішнього ринку, прикладом чого є антимонопольні справи проти Microsoft і Google, ініційовані Європейською комісією [55, с. 5].

Серед найбільш помітних ініціатив ЄС, що ілюструють його «нормативну силу», дослідники виділяють:

- інтеграційну модель ЄС, яка слугує зразком для інших (наприклад, Африканський Союз, Меркосур, ЄЕС);

- поширення та «нав'язування» норм і цінностей через нові політичні ініціативи, такі як Барселонський процес, Європейська політика сусідства,

Східне партнерство та Союз для Середземномор'я. Це також включає заборону смертної кари, яку Туреччина запровадила у 2004 році для початку переговорів із Брюсселем щодо вступу;

- ініціативи в галузі охорони навколишнього середовища, такі як Кіотський протокол, Паризька угода щодо зміни клімату та Європейська зелена угода;

- гуманітарне право, де ЄС відіграв важливу роль у ратифікації Римського статуту та створенні Міжнародного кримінального суду;

- питання захисту прав людини у діалозі з третіми країнами;

- допомогу у розвитку, на яку припадає 55% світових показників, а також гуманітарну допомогу, на долю ЄС – 36%.

У відповідь на Covid-19 ЄС створив Team Europe і виділив 38 мільярдів євро, беручи участь в ініціативах АСТ і COVAX, а також організував та провів Global Health Summit 21 травня 2021 року в Римі [69, с. 24].

У 2012 році Європейський Союз був удостоєний Нобелівської премії миру за свій внесок у просування миру, демократії та прав людини в Європі [87]. Нобелівський комітет наголосив, що з моменту свого заснування ЄС був стабілізуючою силою на континенті, сприяючи примиренню між країнами, які тривалий час перебували у стані війни, зокрема Німеччиною та Францією, чий конфлікт спричинив дві світові війни. ЄС також досяг успіху у впровадженні стандартів демократії та прав людини для своїх членів, що виявилось важливим стимулом для трансформації та стабілізації нових членів, особливо після розпаду комуністичних режимів у Східній Європі.

Протягом шести десятиліть Європейський Союз розробляв спільні політичні, економічні та соціальні рамки, які значно підвищили рівень життя громадян, закріпили права людини як обов'язкову цінність і стали платформою для більшої інтеграції в глобальний світ. ЄС також відігравав значну роль у миротворчих місіях, надаючи фінансову та політичну підтримку регіонам, що

переживали конфлікти, й активно долучався до забезпечення стабільності на Балканах після серії конфліктів у 1990-х роках.

Присудження Нобелівської премії миру Європейському Союзу відзначило історичну роль цього об'єднання у збереженні миру та стабільності в Європі. Це визнання також підтвердило вплив європейської моделі співпраці як успішної альтернативи конфліктам і напруженості. ЄС став унікальним прикладом для інших регіональних об'єднань, продемонструвавши, як економічна інтеграція і спільні цінності можуть створити стабільність і процвітання. Однак Нобелівська премія також накладає на ЄС додаткову відповідальність: підтримувати мир і стабільність, незважаючи на внутрішні та зовнішні виклики, і продовжувати поширювати принципи демократії та прав людини не лише в Європі, але й поза її межами.

Таким чином, Європейський Союз, з моменту запуску своєї зовнішньої політики в 1970 році, пройшов шлях від обмеженої кооперації до впливового гравця на міжнародній арені. Розвиток його зовнішньополітичної інфраструктури та інтеграція оборонної політики закріпили ЄС як комплексний зовнішньополітичний інститут, що орієнтований на активне залучення до глобальних процесів. Завдяки зближенню з США та перегляду відносин з країнами Східної Європи, ЄС зміг трансформувати двосторонні та регіональні відносини, що вивело його вплив на новий рівень, особливо у сфері поширення демократичних стандартів.

Відданість ідеї «нормативної сили», що акцентує на цивільних та правових інструментах впливу, стала важливим аспектом політичної ідентичності ЄС. Така концепція була інституціалізована через відповідні політичні ініціативи: Європейську політику сусідства, Східне партнерство, розвиток нормативного регулювання у внутрішньому ринку та підтримку міжнародного гуманітарного права. Це підтверджує, що ЄС успішно запроваджує свої норми й стандарти на

глобальному рівні, використовуючи насамперед економічні та політичні механізми.

Однак виникають нові виклики, пов'язані з глобальними кризами, такими як пандемія, міграція та зміна клімату, що вимагає від ЄС подальшої адаптації. Водночас посилення спільної оборонної політики і проведення Європейського саміту з питань охорони здоров'я вказують на готовність ЄС до розширення сфер своєї відповідальності. Це демонструє прагнення ЄС розвивати та поширювати свій нормативний вплив, забезпечуючи стабільність та безпеку на регіональному та глобальному рівнях.

1.2. Джерельна база дослідження

Теоретичною і методологічною основою дослідження Європейського Союзу на світовій арені у XXI столітті є міжнародні договори, наукові праці вчених, довідники, збірники наукових праць, статті. У процесі дослідження з використанням емпіричних та загальнологічних методів були проаналізовані особливості ЄС як міжнародного актора.

На сьогодні дослідженням Європейського Союзу та його зовнішніх відносин приділено велику увагу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Такі вчені, як С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов виклали політичні біографії діячів, котрі відіграли суттєву роль в історії європейської інтеграції, і своїми ідеями, поглядами та діяльністю вони помітно вплинули на розвиток та формування сучасної моделі об'єднаної демократичної Європи [9].

І. В. Яковюк у своїх монографіях з урахуванням сучасних методологічних позицій проаналізував інтеграцію ЄС в усіх сферах, включаючи спільну зовнішню політику, політику безпеки і оборони, та дослідив теоретичні і практичні проблеми виникнення і розвитку інтеграційних процесів в Європі.

Також він розглянув передумови, історію та основні етапи європейської інтеграції [43, 44, 45, 46].

А. О. Хмель у своїй праці детально дослідив місце ЄС в системі міжнародних відносин, структуру та функції основних органів, особливості формування та здійснення спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС та реалізацію основних зовнішніх напрямів його політики тощо [37]. У свою чергу О. І. Шнирков розглянув ЄС у світовій економіці, дослідивши основні моделі соціально-економічного розвитку Союзу та пояснив особливості основних макроекономічних показників розвитку [40].

Особливу увагу дослідженню ролі ЄС у сфері протидії транснаціональній злочинності приділили Ю. С. Шемчушенко та О. Ю. Шостко [38, 41]. Л. С. Полторацький же у свою чергу дослідив сучасний стан системи міжнародної безпеки в контексті глобальних викликів і загроз, а також роль Європейського Союзу як самостійного гравця в архітектурі загальноєвропейської безпеки [30].

Велику увагу серед вітчизняних науковців приділено темі Європейської політики сусідства, а саме Т. Сидорук розглянула поточну і потенційну роль Європейської політики сусідства щодо сприяння внутрішнім реформам у країнах Східної Європи [34]. Ю. В. Палагнюк присвятила свою увагу Європейській політиці сусідства як інструменту співробітництва ЄС з сусідніми державами, зокрема і з Україною, через призму нових геополітичних умов в регіоні [29].

Що стосується зарубіжних науковців, великий внесок у дослідження Європейської політики сусідства внесла праця Е. Гьорела, в якій автор намагається оцінити європейську політику сусідства, аналізуючи зовнішню політику Європейського Союзу під час міжнародної кризи в Криму [50].

С. Каурнет та К. Звольскі в свою чергу дослідили роль ЄС як актора міжнародної безпеки. Вони проаналізували так звані «нові» проблем та виклики безпеки, а також різних інструменти ЄС для боротьби з ними [52].

Виклики ЄС як глобального актора були розглянуті Н. Карпчук. Це і Brexit, терористичні загрози, економічні проблеми, пандемія COVID-19, війна в Україні та напруга з Китаєм, і все це підживлює євроскептицизм і сумніви щодо ефективності ЄС. Попри це, за даними Євробарометра, зовнішні виклики згуртовують європейців, які бачать у ЄС гаранта миру, безпеки, співпраці та економічного зростання [18].

Продовження питання Brexit і вплив даної події на Союз було розглянуто А. В. Грубінком, А. Ю. Мартиновим та іншими, які наголосили, що підписана 24 грудня 2020 року угода між Великою Британією та ЄС окреслила нові умови співпраці після виходу країни з Союзу. Автори проаналізували оцінки різних політичних сил щодо Брексіту та його вплив на Євросоюз, зокрема на зовнішню політику та військово-політичну інтеграцію. Розглянули проблеми і ризики розширення ЄС, зокрема щодо Туреччини та України [14].

Дослідженню впливу війни в Україні на зовнішню політику ЄС також приділено велику увагу у сучасних засобах ЗМІ, а саме BBC News Україна розглядали питання впливу українських біженців у Європі як на економіку країн їхнього перебування, так і на Україну. Українські мігранти стали важливою робочою силою, підтримуючи європейську економіку, проте їхній відтік загрожує українській економіці та демографії. Також є ризик, що значна частина біженців не повернеться додому, що може вплинути на ВВП України та посилити негативні демографічні тенденції [16]. А також УНІАН проаналізували економічні наслідки війни в Україні для Європи, зазначаючи, що конфлікт значно вплинув на зростання інфляції та економічне виробництво в таких країнах, як Німеччина, Франція, Італія та Швейцарія [21].

Отже, в результаті проведеного аналізу встановлено, що дослідження зовнішньої політики ЄС та її вплив на міжнародні відносини та глобальну безпеку викликає великий інтерес серед вітчизняних та зарубіжних вчених, проте потребує систематизації та доповнення.

1.3. Характеристика соціально-економічного та політичного профілю країн ЄС

Соціально-економічний та політичний профіль країн Європейського Союзу демонструє значну різноманітність, що відображає специфічні особливості кожної країни-члена, але також підкреслює спільні риси та виклики, з якими стикається об'єднання.

Європейський Союз охоплює 4 млн кв. кілометрів та має населення більше 400 млн (5% світового населення), поступаючись таким чином кількості населення лише КНР та Індії. Країни ЄС охоплюють широкий спектр економічного розвитку – від високорозвинених економік, таких як Німеччина, Франція, Нідерланди, до країн, що продовжують процес економічного зростання, як Болгарія та Румунія. Валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення коливається в залежності від рівня розвитку кожної країни.

У 2023 році на частку Європейського Союзу припадало приблизно 15% світового ВВП та 18% світової торгівлі товарами. Чотири з десяти найбільш конкурентоспроможних країн світу також є членами ЄС. Найсильнішими економіками серед країн-членів ЄС залишалися Німеччина (15% ВВП ЄС у 2023 році), Франція (10%), Італія (7,8%) та Іспанія (5,1%). Загалом ці чотири країни забезпечують понад 40% сукупного ВВП ЄС (таблиця 1.1). ЄС продовжує відігравати провідну роль у глобальному економічному розвитку, займаючи провідні позиції за рівнем ВВП, міжнародною торгівлею (60%), в'їзним туризмом (50%) тощо (дод. А) [40, с. 11].

Таблиця 1.1

Показники країн ЄС за даними ВВП за 2022 рік в млрд дол. США

Назва країни	Показник
Австрія	468.046
Бельгія	589.491
Кіпр	26.705
Естонія	39.054
Фінляндія	281.411
Франція	2,778.090
Німеччина	4,031.149
Греція	222.008
Ірландія	519.776
Італія	1,996.934
Латвія	40.588
Литва	68.031
Люксембург	82.154
Мальта	17.156
Нідерланди	990.583
Португалія	255.854
Словаччина	112.418
Словенія	62.191
Іспанія	1,389.927

Джерело: [82]

Слід зазначити, що на поточну динаміку зовнішньоторговельних відносин ЄС суттєво вплинуло поступове розширення його кількісного складу. Так, у 2004–2013 рр. кількість країн-членів блоку зросла з 15 до 28, що значно збільшило можливості для торговельних контактів як всередині блоку, так і за його межами. Порівняння частки старих і нових держав-членів Європейського Союзу в загальних зовнішньоторговельних відносинах Союзу породжує ряд

спостережень. Офіційна статистика і розрахунки показують як тенденцію експорту та імпорту товарів в ЄС в цілому, так і його розподіл між окремими державами-членами союзу (додаток Б).

Економічний і валютний союз є спільною основою стабільності, робочих місць і зростання в усьому ЄС. Економічний і валютний союз об'єднує економіки країн-членів ЄС за допомогою скоординованої економічної і фінансової політики, гармонізованих правил для фінансових інститутів, спільної валютної політики і єдиної валюти – євро. Це потужний інструмент, який забезпечує робочі місця, економічне зростання, соціальну справедливість і фінансову стійкість. І, хоча в останні роки були проведені важливі інституційні реформи для зміцнення Економічного і валютного союзу, робота все ще триває.

Хоча всі 27 країн-членів ЄС є частиною Економічного та валютного союзу, значна частина з них пішла далі у своїй інтеграції, прийнявши євро як національну валюту, створивши тим самим єврозону. На сьогодні понад 340 мільйонів громадян у 19 країнах-членах використовують євро. Банкноти та монети євро символізують свободу, зручність і можливості, які забезпечує членство в ЄС.

Після фінансової кризи 2008 року ЄС вжив низку заходів для подолання інституційних недоліків Економічного та валютного союзу, виявлених під час кризи. Було посилено економічне управління, створено систему забезпечення фінансової стабільності в євроні, поліпшено державні фінанси країн-членів та ініційовано реформи, спрямовані на стимулювання інвестицій. Крім того, були введені гармонізовані правила для зміцнення фінансових інститутів ЄС та посилення нагляду за банківським сектором єврозони.

Сучасний етап розвитку економік країн ЄС ґрунтується на стратегії «Європа 2020», ухваленій Європейською Комісією у 2010 році [61]. Вона визначає три ключові соціально-економічні пріоритети:

1. Розумне зростання – розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях.

2. Сталий розвиток – спрямування на більш ефективний, екологічно безпечний та конкурентоспроможний економічний розвиток.

3. Інклюзивне зростання – підвищення рівня зайнятості та сприяння соціальній і територіальній інтеграції.

Стратегія також передбачає адаптацію до нових викликів, оскільки частка ЄС у світовому виробництві поступово зменшується. Цей спад не був повністю компенсований розширенням ЄС у 2004–2007 роках, і значною мірою пояснюється зниженням темпів економічного зростання в країнах ЄС у 1998-2016 роках порівняно із середньосвітовими показниками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Темпи зростання ВВП ЄС

Рік	Темп зростання
2000	3,9%
2004	2,5%
2009	-4,3%
2012	-0,7%
2017	2,8%
2020	-5,6%
2022	3,4%
2023	0,8%

Джерело: [86]

ВВП Європейського Союзу демонструє нестабільну динаміку, характеризуючись як періодами зростання, так і спаду. Така варіативність обумовлена впливом численних політичних, економічних та соціальних чинників, що постійно змінюються. Наразі спостерігається чергове зниження

показників ВВП, зумовлене політичною нестабільністю в Європі, яка створює додаткові виклики для економічного розвитку регіону.

Суттєвими макроекономічними проблемами розвитку ЄС на початку XXI століття залишилися зростання дефіциту державних бюджетів та державного боргу переважної більшості країн-членів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Рівень державного боргу країн ЄС

Рік	Рівень держборгу (млн євро)
2014	9,55
2015	9,68
2016	9,82
2017	9,94
2018	10
2019	10,1
2020	11,2
2021	11,8
2022	12,3
2023	12,7

Джерело: [85]

Рівень державного боргу країн Європейського Союзу демонструє тенденцію до зростання, що зумовлено глобальною політичною нестабільністю. Фінансова криза 2008-2009 років, вплив пандемії COVID-19, а також нерівномірність економічного розвитку країн-членів значно впливають на динаміку державних запозичень.

У 2022 році країни Європейського Союзу вступили з ще більш гострими проблемами після спалаху пандемії коронавірусу та українсько-російського конфлікту. Також в останні роки Європа зіткнулася з найсерйознішим міграційним викликом після закінчення Другої світової війни. Приплив біженців

і нелегальних мігрантів до ЄС, пік якого припав на 2015 рік, виявив низку недоліків і прогалин у політиці ЄС щодо надання притулку, зовнішніх кордонів і міграції.

За різними даними, тільки в 2015 році в країни ЄС приїхало від 1,5 до 1,8 млн осіб. Міграційна криза оголила нездатність Шенгенської угоди функціонувати в складних і непередбачених обставинах, пов'язаних з масовим переміщенням. Деякі країни Європи закрили свої кордони, обмеживши вільне пересування своїх громадян.

Міграційна криза розколола європейські держави на країни, які готові приймати мігрантів, і ті, які не готові, що є одним з факторів, що впливають на результат референдуму у Великій Британії та його рішення про вихід з ЄС. Це також призвело до збільшення терористичних загроз та серії нападів у країнах ЄС, оскільки бойовики ІДІЛ проникають до Європи разом з біженцями.

Хоча Європі вдалося частково впоратися з легалізацією мігрантів лише через 5 років (кількість нелегалів сягнула близько 2,8 млн, що на 11% нижче 2019 року), вона знову зіткнулася з напливом українських біженців у лютому 2022 року. Російська військова спецоперація в Україні спричинила найбільшу міграційну кризу в Європі. За даними ООН, ключовими напрямками української міграції є країни на захід від України: Польща, Румунія, Угорщина, Молдова, Словаччина та Німеччина. Польща також прийняла більше біженців з України, ніж всі інші країни ЄС разом узяті (станом на 9 квітня 2022 року – понад 2,6 млн осіб).

Ще однією проблемою є інфляція – у 2022 році економіка Європейського Союзу стикнулася з глобальною проблемою інфляції, яка становила серйозну загрозу для громадян країн-членів. В історичному контексті економіка Європи не відзначалася високими показниками інфляції. Після різкого зростання інфляції у 2020 році, викликаного пандемією COVID-19 та численними зупинками виробництв, економіка Європейського Союзу почала поступово відновлюватися. Однак у 2022 році рівень інфляції досяг 8,8%, що є найвищим показником за весь

період спостережень. Це збільшення стало наслідком військових дій в Україні та санкцій, накладених на Росію, що призвело до рекордного зростання цін на паливо та природний газ (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Рівень інфляції ЄС

Рік	Рівень інфляції	Щорічна зміна
2016	0,18%	0,24%
2017	1,43%	1,25%
2018	1,74%	0,31%
2019	1,36%	-0,11%
2020	0,48%	-1,15%
2021	2,55%	2,08%
2022	8,83%	6,28%
2023	6,30%	-2,53%

Джерело: [84]

Слід зазначити, що інфляція, зростання державного боргу та інші дисбаланси розвитку ЄС разом із новими глобальними викликами стимулюють безробіття в європейських країнах. До 2019 року економіка Європейського Союзу вперше подолати мінімальний поріг безробіття 2008 року, який впав до 6,3% (рис. 1.1.). Однак така закономірність спостерігалася не у всіх країнах Євросоюзу і лише протягом короткого часу. Наприклад, безробіття в Німеччині знизилося до 3,2%, тоді як у Франції, Греції, Швеції та ряді інших європейських країн безробіття ніколи не поверталось на докризові ринки праці. Більше того, вже під час поширення пандемії у 2020 році безробіття почало зростати на тлі втрати робочих місць через простой та скорочення витрат для компаній.

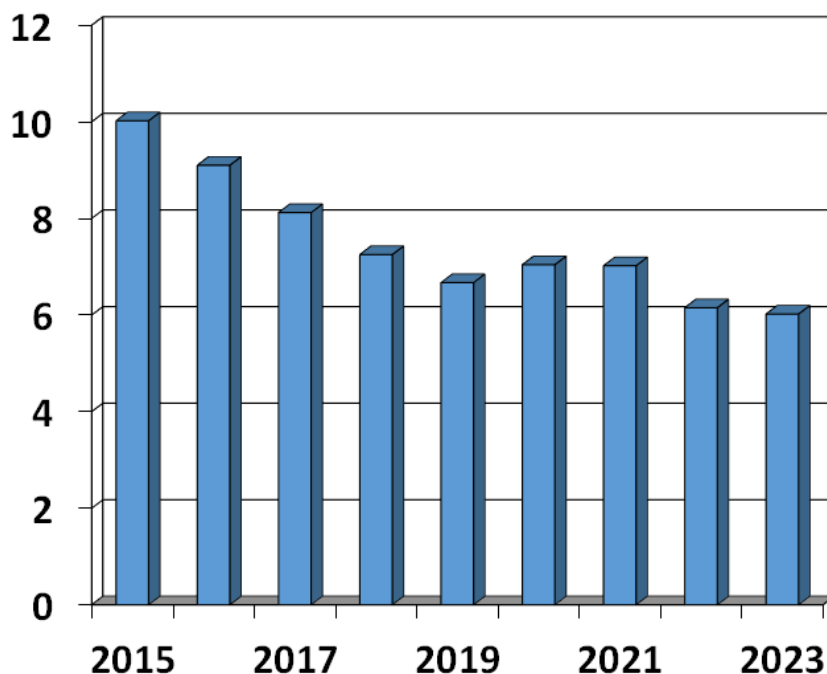

Рис. 1.1. Динаміка рівня безробіття в ЄС (у %) [83]

За представленою графічною інформацією видно, що, завдяки діючим програмам неповного робочого часу, сприянню скорочення робочого часу замість скорочення робочих місць, а також іншим ініціативам щодо скорочення витрат компаній (включаючи субсидії на заробітну плату, кредитні канікули по виплаті боргів, податкові відстрочки), сплеск безробіття було зупинено.

Продовжуючи тему економічних особливостей Союзу, з початком повномасштабного вторгнення в Україну Європейський Інвестиційний банк виклав публікацію під назвою «Наскільки погана війна України для відновлення Європи?» [76]. З початком війни в Україні економічні прогнози для Європи були переглянуті, а інфляційні очікування значно зросли. Останні прогнози вказують на те, що зростання реального ВВП у Євросоюзі може впасти до рівня нижче 3%. Подальші порушення ланцюгів постачання та економічні санкції можуть привести європейську економіку до рецесії.

Що стосується політичних особливостей Союзу, то тут фундамент політики ЄС складають певні цінності, включаючи найважливішу цінність підтримання миру, а також базові цінності людських прав. Ці завдання включають, зокрема, принципи запобігання конфліктам, принципи кондиційності (для просування прав людини, демократії, верховенства права та належного управління), принципи попередження та запобігання з метою екологічної модернізації, а також багатосторонність і прихильність до вільної та регульованої торгівлі [9, с. 19].

Договори (або «первинна» законодавча база) є підставою для великої кількості законодавчих актів, які безпосередньо впливають на повсякденне життя громадян ЄС. Ці закони, поряд із політикою ЄС загалом, є продуктом рішень, прийнятих Радою, Європейським Парламентом, Комісією [6, с. 49]. Основні інститути Європейського Союзу можна побачити на представленому нижче рисунку (рис. 1.2).

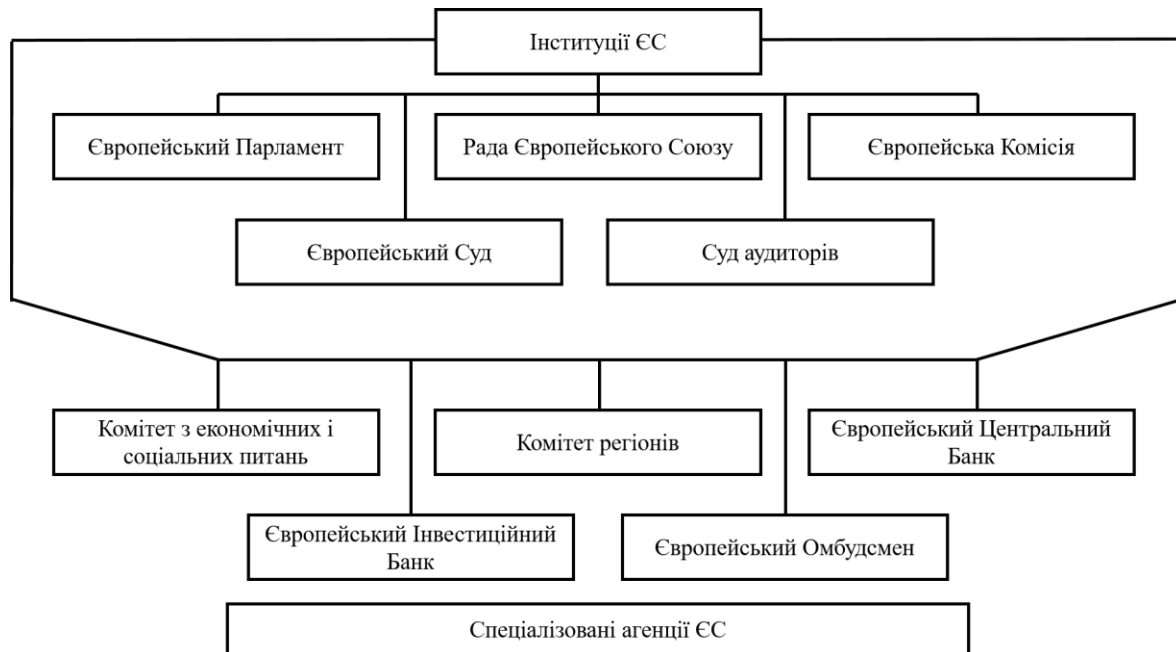

Рис. 1.2. Інститути Європейського Союзу [20]

Європейська Рада є головним органом ЄС. Вона складається з глав держав або урядів – президентів та/або прем'єр-міністрів усіх держав-членів, плюс Голова Європейської Комісії. Європейська Рада встановлює цілі ЄС та обирає курс для їх досягнення. Рада ЄС складається з міністрів національних урядів держав-членів ЄС. Держави по черзі головує у цій Раді протягом шести місяців. Європейський Парламент є виборним органом, який представляє громадян ЄС. Він контролює діяльність ЄС та спільно з Радою приймає законодавство ЄС. Європейська комісія – ключова установа ЄС. Тільки Комісія має право вносити пропозиції про нове законодавство ЄС, які вона надсилає до Ради та Парламенту для обговорення та прийняття. Суд Європейського Союзу розташований у Люксембурзі, до його складу входить по одному судді від кожної країни ЄС, їм асистують вісім юридичних радників. Роль Суду – забезпечувати виконання законів ЄС, а також правильну інтерпретацію та застосування Договорів. Європейський центральний банк розташований у Франкфурті, відповідає за оборот євро та валютну політику ЄС. Його головне завдання полягає у тому, щоб підтримувати стабільність цін у євроні. ЄЦБ має свій власний бюджет, який не є частиною бюджету Союзу [6, с. 58].

Європейський Союз є надзвичайно унікальною організацією з різноманітними цілями, які вона досягає, і ставить перед собою нові, які напругу залежать від викликів сьогодення. Щодо інститутів союзу, можна сказати, що велика кількість з них залишилась ще з 1951 року, лише удосконалюючись і виконуючи свої важливі місії.

Політичний профіль країн Європейського Союзу відзначається різноманітністю політичних систем, партій і ключових питань. Більшість країн, таких як Німеччина, Італія та Австрія, є парламентськими республіками, тоді як Франція має змішану систему з президентськими повноваженнями. Політичні партії варіюються від соціал-демократичних до консервативних і праворадикальних, зростання яких спостерігається в країнах Центрально-Східної

Європи. Ключовими політичними питаннями є міграція, економічна політика, зовнішні відносини та стан демократії. ЄС прагне до координації своїх дій у цих сферах, проте між країнами існують розбіжності, що може призводити до конфліктів.

Таким чином, характеристика соціально-економічного та політичного профілю країн Європейського Союзу дозволяє краще зрозуміти масштаби і різноманітність цього регіону. З економічної точки зору, ЄС є однією з найбільших економік світу, яка забезпечує значну частку світового ВВП і світової торгівлі. Водночас між країнами-членами існують певні відмінності в рівнях розвитку економік, що виражається у відмінностях показників ВВП на душу населення, рівнях безробіття та соціальної підтримки. Такі країни, як Німеччина, Франція та Італія, мають потужні економіки, тоді як менші країни, наприклад, Латвія чи Болгарія, продовжують розвиватися і інтегруватися в загальний економічний простір.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМОДІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІЖНАРОДНИМИ АКТОРАМИ

2.1. Розвиток зовнішньої політики Європейського Союзу від початку його створення до сучасності

У другій половині ХХ століття почався процес європейської інтеграції, спрямований на об'єднання західноєвропейських країн у сфері економіки. Це також включало обговорення можливостей політичного союзу і створення спільних збройних сил. Процес стартував після Другої світової війни, коли європейські країни за участі США шукали найкращі шляхи для побудови нової системи міжнародних відносин.

Зростаюче протистояння блоків і допомога США за «планом Маршалла» стимулювали інтеграційні процеси в Західній Європі. США відігравали ключову роль у цих об'єднувачих зусиллях, вимагаючи від європейців об'єднатися для отримання економічної допомоги і гарантій безпеки. У результаті 17 березня 1948 року в Брюсселі був підписаний «Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво та колективну самооборону» (Брюссельський договір), який започаткував Західний союз або Організацію Брюссельського договору. Особливо важливими були статті договору, що стосувалися військово-політичної співпраці та системи колективної оборони.

Аналізуючи Брюссельський договір, слід виділити, що це більше військовий союз на можливу агресію з боку Німеччини чи Радянського Союзу. Цей договір став підвалинами створення військового союзу НАТО [57].

Після провалу французьких ініціатив у політичній і військовій сферах, уряд У. Черчилля взяв на себе роль лідера об'єднувачих процесів. На Лондонській конференції, що відбулася з 28 вересня по 3 жовтня 1954 року, було вирішено прийняти Німеччину та Італію до НАТО. Після їх вступу до Організації

Брюссельського договору (Західноєвропейський союз, ЗЄС) у 1955 році була створена регіональна військово-політична структура, яка мала стати європейською опорою НАТО. Невдача проєктів політичної інтеграції та оборонного союзу призвела до того, що уряди провідних держав регіону зосередилися на економічній інтеграції.

Римський договір від 27 березня 1957 року про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) включав положення про спільну зовнішню торговельну політику у відносинах з третіми країнами. Там містяться натяки на можливість спільної зовнішньої політики, зокрема на розширення співпраці в міжнародних питаннях і навіть проблемах безпеки. Певні статті передбачали умови встановлення відносин об'єднання з іншими міжнародними структурами [15, с. 10].

Термін «міжнародні відносини ЄС» з часом набув спеціального значення і включав зокрема зовнішню торгівлю, допомогу іншим країнам та інші сфери діяльності, якими займалася Європейська комісія. Ці сфери часто називають «низькими» у порівнянні з «високим» виміром зовнішньої політики, який виник лише у 1970-х роках як Європейське політичне співробітництво (ЄПС) і спочатку був неформальним [10, с. 13]. Подальшими подіями були:

- Люксембурзький звіт (1970): впровадив Європейське Політичне Співробітництво, неформальний механізм координації зовнішньої політики країн-членів, що став першим кроком до узгодженої зовнішньої політики;

- Єдиний Європейський Акт (1986): закріпив ЄПС на договірному рівні, підвищивши його статус і вплив;

- Міжнародні події кінця 1980-х – початку 1990-х років змусили Європейські Співтовариства переглянути свою роль та пристосуватися до нових умов. Основними викликами, що вплинули на політичний розвиток ЄС, були глобалізація, структурні зміни в системі міжнародних відносин, розпад Радянського Союзу та трансформаційні процеси в Центрально-Східній Європі,

недоліки Європейського політичного співробітництва (відсутність механізмів кризового врегулювання і нестача єдності серед держав-членів, що стало особливо помітним під час боснійського конфлікту та неспроможності ЄС його ефективно вирішити) [9, с. 53].

Внутрішні зміни в ЄЕС вимагали нового рівня інтеграції, особливо у політичній сфері. Одночасно, трансформації в міжнародних відносинах, такі як розпад біполярної системи та зміни в країнах Центральної і Східної Європи, створювали нові можливості та виклики для ЄЕС.

7 лютого 1992 року в Маастрихті був підписаний Договір про заснування Європейського Союзу на основі Європейських співтовариств і системи політичного співробітництва. ЄС був побудований на трьох «стовпах»: Європейському Співтоваристві, Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки (СЗППБ) і співробітництві у сфері правосуддя та внутрішніх справ [47, с. 24].

Маастрихтський договір особливо підкреслив значення СЗППБ, метою якої було створення міжнародної ідентичності Союзу через спільну зовнішню політику та політику безпеки, включаючи можливість формування спільної оборонної політики, яка згодом могла б призвести до спільної оборони.

Маастрихтський договір визначив цілі та механізми роботи «другої опори» ЄС – спільної зовнішньої політики та політики безпеки. На відміну від політик Європейського Співтовариства, СЗППБ ґрунтується на міждержавному співробітництві з мінімальною роллю наднаціональних органів. Європейський парламент мав лише консультативні функції, а Європейська комісія не мала права законодавчої ініціативи. Ключову роль відігравали Європейська рада, яка визначала принципи й цілі, та Рада ЄС, відповідальна за їх реалізацію.

Основні інструменти СЗППБ включають співпрацю між державами-членами, прийняття спільних декларацій, формування позицій, стратегій та дій. Міждержавна природа цього механізму відображає традиційний підхід до зовнішньої політики, який залишається прерогативою національних держав.

Однак, існує певна подвійність: з одного боку, ЄС прагне до єдиної позиції, а з іншого – країни-члени залишаються незалежними учасниками міжнародних відносин. Це ускладнює досягнення консенсусу з політичних питань, особливо порівняно з економічною інтеграцією, де більшість рішень приймаються кваліфікованою більшістю [25, с. 52].

З моменту виникнення Європейського політичного співробітництва та СЗППБ ЄС, зовнішньополітична ідентичність ЄС і його політика кризового реагування формувалися в рамках концепцій ЄС як «цивільного центру сили» та «нормативної сили».

Проекція сили ЄС на інших міжнародних акторів базується, в першу чергу, на цінностях, нормах і моделях поведінки, а не на економічних стимулах чи військових можливостях. І. Меннерс, який першим запропонував концепцію «нормативної Європи», зазначає, що унікальність ЄС, яка відрізняє його від інших акторів, полягає у формуванні нового світового порядку. Основними принципами міжнародної ідентичності ЄС, закріпленими у Договорі про Європейський Союз, є демократія, верховенство права, права і свободи людини, соціальна справедливість, збереження миру, міжнародна безпека, солідарність, сталий розвиток і багатосторонність.

Ключовою для подолання наслідків розколу та подальшого розвитку спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ/СБОП) стала Європейська стратегія безпеки, ухвалена на Брюссельському саміті Європейської ради 12 грудня 2003 року. Повна назва документа – «Європейська стратегія безпеки. Безпечна Європа у кращому світі» – є програмним документом, підготовленим групою експертів на чолі з першим Високим представником з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС Хав'єром Соланою. Цей документ став своєрідним компромісом між європейськими «атлантистами» та «європеїстами» і вперше концептуалізував роль та місце ЄС у сучасній системі міжнародних відносин у контексті становлення СБОП [58].

Основними стратегічними цілями ЄС проголошувалися боротьба з існуючими загрозами, запобігання конфліктам, забезпечення безпеки в навколишньому середовищі та підтримка міжнародного порядку на ефективній багатосторонній основі.

Документ підкреслював важливість зміцнення міжнародного порядку, ґрунтованого на принципах і нормах міжнародного права, посилення ролі ООН та регіональних організацій і режимів, а також співпраці з іншими державами (США, Китай, Японія, РФ, Канада, Індія) та міжнародними організаціями (ОБСЄ, Рада Європи, АСЕАН, Меркосур, Африканський Союз). Трансатлантичні відносини залишалися незамінними для ЄС, а НАТО виступало важливим інструментом у цьому контексті. З моменту ухвалення стратегія була уточнена лише один раз.

У грудні 2008 року Високий Представник із спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС Хав'єр Солана представив Доповідь щодо впровадження Європейської стратегії безпеки. Ця доповідь була більше зосереджена на аналізі інструментів, які підвищують ефективність та оперативну спроможність ЄС у досягненні завдань, визначених у 2003 році, а не на перегляді самої стратегії. Додатково до Європейської стратегії безпеки в ЄС ухвалювалися рамкові документи, які були вузькоспеціалізовані та стосувалися конкретних регіонів і країн, зокрема Афганістану, Центральної Азії та Африки (наприклад, документи щодо Сахелю, району Великих озер та Африканського Рогу), а також функціональних політик, таких як Стратегія ЄС у сфері кібербезпеки 2013 року та Стратегія безпеки на морі 2014 року [59].

Наприкінці 2014 року розпочався процес розробки нового документа – Глобальної стратегії ЄС. Це відбувалося на фоні формування нового складу Європейської комісії, президентом якої став Жан-Клод Юнкер, що виступав за посилення глобальної ролі ЄС та ідею створення «європейської армії». 28 червня 2016 року Європейська рада затвердила Глобальну стратегію ЄС «Спільне

бачення, єдиний підхід: сильна Європа», яка замінила Європейську стратегію безпеки [75]. Порівняльний аналіз цих документів дозволяє зрозуміти зміни, які відбулися в Союзі за майже два десятиліття.

Заявлені інтереси залишилися незмінними: мир і безпека, демократія, процвітання, згуртованість Союзу та ефективне багатостороннє співробітництво на основі міжнародного права. Унікальність ЄС підкреслюється його здатністю поєднувати потужний економічний та торговельний потенціал із такими інструментами, як гуманітарна політика, допомога в розвитку та екологічна політика. У Стратегії визначено основні пріоритети ЄС:

1. Безпека Союзу.
2. Державна та соціальна стійкість у країнах, що розташовані на сході та півдні від ЄС.
3. Комплексний підхід до вирішення конфліктів.
4. Регіональні системи, засновані на співпраці.
5. Глобальне управління у XXI столітті та зміцнення ООН [75, с. 37].

Однак оцінки загроз зазнали змін. Якщо на початку 2000-х років, під впливом подій на Балканах і терористичних атак 11 вересня 2001 року, основними загрозами для ЄС вважали тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, регіональні конфлікти, крах державності та організовану злочинність, то в Стратегії 2016 року акцент зроблено на тероризм, гібридні загрози, зміни клімату та нестабільність в енергетичній та економічній сферах.

Глобальна стратегія 2016 року була прийнята в набагато складнішому геополітичному контексті. Це і на фоні ряду криз (фінансової, міграційної, а також виходу Великої Британії з ЄС) посилювалися відцентрові, євроскептичні настрої в самій Європі. По-друге, в період з 2010 по 2014 рік ЄС фактично опинився в оточенні конфліктів по всьому периметру своїх кордонів: як на сході, так і в середземноморському та близькосхідному напрямках.

Загрози чітко відображені в тексті документа. Якщо в Європейській стратегії безпеки 2003 року зазначалося, що «ніколи раніше Європа не була такою процвітаючою, безпечною та вільною, як у наш час, а смуга насильства змінилася на небувалий у європейській історії період миру та стабільності», то Глобальна стратегія визнавала існування екзистенційної кризи як всередині ЄС, так і за його межами, що ставить під загрозу європейський проєкт. Якщо документ 2003 року був зосереджений на зовнішньополітичній діяльності ЄС, то стратегія 2016 року акцентує увагу на власній безпеці, оскільки «внутрішня та зовнішня безпека стають все більш взаємопов'язаними, а внутрішня безпека залежить від миру за межами наших кордонів».

Наступним етапом у розвитку концептуального бачення ЄС стала підготовка оборонної концепції «Стратегічний компас для безпеки і оборони ЄС», що відбулася у 2020-2022 роках. Цей документ позиціонувався як амбітний план дій, спрямований на зміцнення політики безпеки та оборони до 2030 року, з метою підвищення «стратегічної автономії» ЄС та забезпечення його якісного розвитку. Концепція передбачала розширення можливостей ЄС, підвищення готовності до дій, зміцнення здатності протистояти зовнішнім викликам та кращі інвестиції в оборонні спроможності [60].

Проте затвердження документу відбулося в березні 2022 року, вже після початку повномасштабної агресії РФ проти України, що тільки посилило вразливість ЄС та його залежність від трансатлантичних зв'язків. У документі зазначається, що зміцнення можливостей ЄС у сфері забезпечення безпеки та оборони позитивно вплине на глобальну та трансатлантичну безпеку, а також стане доповненням до зусиль НАТО, яка залишається основою колективної оборони для своїх держав-учасниць. Документ аналізує загальну стратегічну ситуацію, виклики й загрози, з якими зіткнувся ЄС, а також пропонує конкретні завдання з термінами їх реалізації для поліпшення безпекових і оборонних можливостей ЄС [42].

Стратегічний компас охоплює всі аспекти політики безпеки та оборони і побудований на чотирьох основних елементах: дії, забезпечення безпеки, інвестиції та партнерство [14, с. 163].

Таким чином, імплементація нового Стратегічного компасу ЄС спрямована на проектування та реалізацію усіх можливих дій для забезпечення безпеки союзу, бо зараз світ тяжіє до закриття кордонів, а не до глобалізації. Розвиток зовнішньої політики Європейського Союзу від моменту його створення до сучасності пройшов декілька важливих етапів, що відображають як внутрішню еволюцію Союзу, так і зовнішні виклики міжнародної політики. На початкових етапах ЄС переважно зосереджувався на економічній інтеграції, проте з часом політичні та безпекові питання набули ключового значення.

2.2. Взаємодія Союзу з іншими регіонами та державами

Взаємодія Європейського Союзу з іншими регіонами та державами відбувається різними способами, включаючи дипломатичні, економічні, безпекові та культурні зв'язки. В рамках зовнішньої політики ЄС можна виділити взаємодію Європейської політики сусідства.

Через Європейську політику сусідства ЄС пропонує своїм «сусідам» привілейовані відносини, побудовані на взаємній прихильності до спільних цінностей (демократія та права людини, верховенство права, належне управління, принцип ринкової економіки та сталий розвиток) [67, с. 1].

Концепція Європейської політики сусідства (ЄПС) була викладена у повідомленнях Європейської Комісії: «Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин з нашими південними та східними сусідами» (березень 2003 р.) та «Європейська політика сусідства. Стратегія» (травень 2004 р.). В цих документах наголошується, що метою нової політики ЄС є створення зони стабільності, миру та добробуту на південь і схід від розширених кордонів ЄС через встановлення

міцних і тривалих відносин з сусідніми країнами. ЄПС спрямована на запобігання новим лініям розподілу між розширеним ЄС і його сусідами, надаючи їм можливість брати участь у різних видах діяльності ЄС через посилену політичну, економічну, культурну та безпекову співпрацю [34, с. 162].

У 2011 році Європейський Союз переглянув Європейську політику сусідства (ЄПС) у відповідь на події Арабської весни. Цей перегляд був спрямований на посилення акценту на просуванні глибокої та стійкої демократії, а також на сприянні інклюзивному економічному розвитку в сусідніх країнах [67, с. 1].

Основні зміни та доповнення включали:

1. Підвищення уваги до демократичних реформ – ЄС зосередився на підтримці демократизації в країнах Північної Африки та на Близькому Сході. Це включало підтримку політичних реформ, забезпечення свободи слова, зміцнення прав людини та боротьбу з корупцією.

2. Фінансова допомога та технічна підтримка – програми підтримки включали інвестиції в розвиток інфраструктури, освіти та охорони здоров'я, а також підтримку малих та середніх підприємств для стимулювання економічного зростання та створення робочих місць.

3. Інклюзивний економічний розвиток – забезпечення рівного доступу до економічних можливостей для всіх соціальних груп, включаючи жінок, молодь та меншини. Це також передбачало підтримку соціальної інтеграції та боротьбу з соціальною нерівністю.

4. Розширення співпраці з громадянським суспільством – це сприяло розвитку локальних ініціатив, що спрямовані на демократичний розвиток та соціальні реформи [67, с. 7].

Цей перегляд ЄПС був частиною зусиль Європейського Союзу, спрямованих на адаптацію своєї зовнішньої політики до змінюваних умов у регіоні та на забезпечення стійкого розвитку і стабільності в сусідніх країнах.

У березні 2015 року Європейська Комісія та Європейська служба зовнішніх дій розпочали процес консультацій для нового перегляду Європейської політики сусідства. Основною метою цього перегляду було вдосконалення інструментів з урахуванням конкретних потреб і прагнень країн-партнерів, а також підвищення ефективності політики у відповідь на змінювані умови та виклики.

9 липня 2015 року Європейський парламент ухвалив резолюцію, яка підкреслювала необхідність переходу до більш стратегічного, цілеспрямованого, гнучкого та послідовного підходу. Резолюція акцентувала на важливості адаптації політики для забезпечення кращого реагування на потреби партнерських країн та покращення результатів співпраці.

Повідомлення за цими напрямками та за результатами консультації було представлено 11 листопада 2015 року. Це повідомлення описувало основні напрямки перегляду ЄПС та включало такі ключові аспекти: було визначено нові пріоритети ЄПС, зокрема акцент на підтримці реформ у країнах-партнерах, підвищенні стійкості їхніх економік, сприянні мирним процесам та розвитку прав людини; було впроваджено більш гнучкий підхід до інструментів і механізмів ЄПС, що дозволяє краще адаптуватися до специфічних потреб та умов кожної країни-партнера; була посилена участь громадянського суспільства в процесах розробки та реалізації політики, що забезпечить більшу легітимність і ефективність тощо [68].

У рамках ЄПС є окремий пункт про регіональні виміри співробітництва, а саме: Союз для Середземномор'я, Східне партнерство, ЄС – НАТО.

Ідею Союзу для Середземномор'я ініціював 23-й Президент Франції Ніколя Саркозі. На саміті, який відбувся в Парижі 13 липня 2008 року, взяли участь 27 країн Європейського Союзу, 5 середземноморських європейських держав (Албанія, Боснія і Герцеговина, Монако, Чорногорія, Хорватія) та 11 країн Південного Середземномор'я (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Ліван, Марокко, Сирія, Туніс, Туреччина, Палестинська адміністрація, Йорданія, Мавританія). Ця

зустріч відновила Євро-Середземноморське партнерство, а Союз для Середземномор'я мав стати стимулом для країн Південного Середземномор'я до активнішої співпраці з загальноєвропейськими структурами.

Союз для Середземномор'я був задуманий як новий етап Європейської політики сусідства, покликаний зміцнити зв'язки між країнами ЄС та державами південно-середземноморського регіону. Це призвело до створення нових рамок співпраці, включаючи спільний секретаріат, який відповідав за відбір та аналіз проєктів, важливих для регіону. Усі країни-учасники, як ЄС, так і Південного Середземномор'я, мали право голосу. Пріоритети Союзу включали:

1. Політику регульованої імміграції.
2. Охорону навколишнього середовища та боротьбу з забрудненням Середземного моря.
3. Спільний довгостроковий розвиток економіки, зону вільної торгівлі, інвестиції, енергетичну безпеку та інфраструктуру.
4. Боротьбу з корупцією, організованою злочинністю та тероризмом для створення зони безпеки.
5. Розвиток культури, освіти, охорони здоров'я та боротьбу з нерівністю [35, с. 56].

Ініціатива Союз для Середземномор'я, яка продовжує Барселонський процес і Європейську політику сусідства в Середземномор'ї, демонструє послідовність підходу ЄС у розвитку відносин з країнами Південного Середземномор'я. Країнам-учасникам надано можливість обирати, чи брати участь у створенні та реалізації проєктів Союзу, що дає їм свободу вибору відповідно до їхніх інтересів і рівня соціально-економічного розвитку.

ЄС заснував цю ініціативу з метою забезпечення власної безпеки, стабільності та процвітання через тіснішу співпрацю з сусідами, надаючи їм різнобічну підтримку. Один з головних пріоритетів Союзу полягає у розв'язанні

проблем регіону, таких як потоки іммігрантів і демографічні виклики, що турбують європейців через їхню близькість до кордонів ЄС.

Одним із ключових досягнень Середземноморського партнерства стало створення «Зони вільної торгівлі». Її основною метою є лібералізація торгівлі, усунення бар'єрів у сфері торгівлі, митних процедур та інвестицій між ЄС і країнами Середземноморського регіону. Окрім цього, передбачено реалізацію соціокультурних проєктів та впровадження принципів «чотирьох свобод»: вільного переміщення товарів, послуг, людей і капіталу [19, с. 421].

Східне партнерство було започатковано з метою оновлення і зміцнення відносин Європейського Союзу з його східними сусідами, а саме Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою та Україною. Ця ініціатива була офіційно затверджена в 2008 році та офіційно запущена в 2009 році. Східне партнерство є важливою складовою Європейської політики сусідства і орієнтоване на поглиблення політичного та економічного співробітництва з цими країнами.

Ініціатива спрямована на укладення угод про асоціацію та угод про вільну торгівлю, що дозволяє країнам-партнерам зближувати свої політичні та економічні системи з європейськими стандартами. Програма підтримує економічні реформи в країнах-партнерах, надаючи фінансову та технічну допомогу для розвитку інфраструктури, покращення бізнес-середовища та сприяння соціальному та економічному зростанню. ЄС надає підтримку у впровадженні реформ, спрямованих на підвищення ефективності управлінських структур, забезпечення прав людини та верховенства права.

Східне партнерство передбачає можливість оновлення договірно-правової бази відносин між Європейським Союзом та його східними сусідами. Це включає заміну існуючих угод про партнерство та співробітництво новими угодами про асоціацію, створення поглиблених і всебічних зон вільної торгівлі, а також лібералізацію візового режиму між ЄС та країнами-партнерами.

Запровадження Східного партнерства стало важливим кроком для поділу зовнішньополітичних підходів ЄС до відносин з південними і східними сусідами, які раніше були об'єднані під єдиною Європейською політикою сусідства. Це нововведення дозволило ЄС здійснювати більш диференційовану політику, адаптуючи інструменти та механізми відповідно до специфічних потреб і прагнень кожного з регіонів.

Реалізація Східного партнерства спирається на кілька ключових принципів: диференціацію, спільну власність та спільну відповідальність, а також на підході «більше за більше», що означає, що країни-партнери, які досягають більших успіхів у впровадженні реформ, отримують більше підтримки з боку ЄС. Окрім двосторонніх відносин між ЄС і країнами-партнерами, Східне партнерство також має важливий багатосторонній вимір.

Двосторонній аспект Східного партнерства розглядає цю ініціативу як інтегральну частину Європейської політики сусідства. ЄПС є основною політикою ЄС, що визначає відносини з усіма сусідніми країнами. В рамках Східного партнерства, двосторонні відносини між ЄС і кожною з країн-партнерів визначаються через угоди про асоціацію, які забезпечують структуру для співпраці та розвитку на політичному, економічному та соціальному рівнях.

Окрім двосторонніх зв'язків, Східне партнерство включає також багатосторонній вимір взаємодії, що забезпечує спільну платформу для співпраці між всіма шістьма країнами-партнерами. Впровадження багатостороннього виміру політичного та експертного діалогу є однією з основних особливостей Східного партнерства, яка відрізняє його від традиційної Європейської політики сусідства. Багатосторонній вимір Східного партнерства функціонує на чотирьох ключових рівнях:

1. Саміти на рівні глав держав і урядів: ці саміти, що проводяться раз на два роки, включають керівників країн-членів ЄС та країн-партнерів. Установчий саміт відбувся 7 травня 2009 року в Празі, і з того часу було проведено чотири

саміти, зокрема п'ятий 24 листопада 2017 року в Брюсселі. На цих самітах ухвалюються спільні заяви, які визначають основні політичні напрямки та стратегії розвитку програми.

2. Засідання міністрів закордонних справ: ці засідання зазвичай проходять раз на рік у Брюсселі та слугують платформою для оцінки досягнутого прогресу та обговорення майбутніх напрямків розвитку Східного партнерства. На таких зустрічах затверджуються основні цілі та робочі програми для багатосторонніх тематичних платформ, а також відбувається політичне схвалення важливих рішень та ініціатив.

3. Неформальний діалог: у рамках Східного партнерства проводяться неформальні зустрічі на рівні міністрів закордонних справ і галузевих міністрів країн-партнерів, а також єврокомісарів. Ці зустрічі присвячені обговоренню питань галузевого співробітництва та загального розвитку ініціативи, сприяючи неофіційним, але важливим контактам між представниками країн-партнерів і ЄС.

4. Багатосторонні тематичні платформи: у рамках Східного партнерства функціонують тематичні платформи, що охоплюють різні аспекти співпраці, такі як економіка, енергетика, правосуддя, боротьба з корупцією та інші ключові сфери. Ці платформи забезпечують детальне обговорення та координацію дій у специфічних областях, що дозволяє ефективніше реалізувати проєкти та ініціативи [13, с. 72].

З 25 по 30 червня 2023 року у Стокгольмі пройшов мережевий захід «Партнери з європеїзації в регіоні Східного партнерства: що робити партнерам Програми Східного партнерства, щоб це спрацювало». У ньому взяли участь близько 70 учасників, які обговорювали роль Східного партнерства у трансформації країн регіону.

На фоні масштабної війни в Європі та агресивної політики Росії перед ЄС і його партнерами постали нові виклики. Громадянське суспільство повинно

об'єднатися для протидії російській агресії, підтримки санкцій проти РФ і сприяння якнайшвидшому вступу України до ЄС і НАТО.

Захід підтвердив лідерство України в регіоні Східного партнерства та підкреслив важливість активної участі громадянського суспільства в просуванні європеїзації. Українські неурядові організації та активісти повинні продовжувати зусилля з розвитку Східного партнерства в напрямку європейської інтеграції [39].

Ініціатива «Східне Партнерство» та політика сусідства ЄС потребують значних змін у світлі повномасштабної російської агресії. Дмитро Кулеба, Міністр закордонних справ України, озвучив три ключові принципи модернізації «Східного Партнерства» на онлайн зустрічі міністерів.

За його словами, протягом року після останнього саміту ситуація в регіоні змінилася кардинально: Росія розпочала агресію проти України, Білорусь призупинила свою участь в ініціативі та приєдналася до агресії, а конфлікт між Азербайджаном і Вірменією залишався нестабільним. Тим часом Україна та Молдова стали кандидатами на вступ до ЄС, а Грузія отримала європейську перспективу.

Д. Кулеба відзначив успіхи «Східного Партнерства», такі як угоди про асоціацію для України, Грузії та Молдови, безвізовий режим для громадян, а також статуси кандидатів для України та Молдови, і європейська перспектива для Грузії. Водночас він зазначив недостатність ініціативи, зокрема через відсутність чіткої стратегії ЄС у відношенні до агресії з боку Росії.

Міністр пропонує три основні принципи модернізації:

1. Транзитний інструмент: «Східне Партнерство» має стати платформою для країн, що прагнуть політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС.
2. Фінансування: Реалізація потужного інструмента «Глобальна Європа» з бюджетом майже 80 мільярдів євро.

3. Секторна співпраця: Поглиблення співпраці в сферах безпеки, міграції, енергетики, транспорту, а також протидії гібридним загрозам і дезінформації [49].

Зміни у «Східному Партнерстві» необхідні для адаптації до нових викликів та посилення інтеграції країн регіону з ЄС. Україна, незважаючи на війну, продовжує реформи і налаштована виконати умови для початку переговорів про вступ до ЄС [49].

Східне партнерство залишається важливим майданчиком для співпраці України та ЄС.

Європейський Союз та Організація Північноатлантичного договору – дві основні західні організації співробітництва між державами-членами. Їх основним завданням було і є забезпечення безпеки по обидва боки Атлантики і в просуванні стабільності на європейському континенті і за його межами.

Відносини між ЄС та НАТО мають тривалу історію співпраці, що бере свій початок після Другої світової війни. Обидві організації грають ключову роль у забезпеченні миру та стабільності в Європі, але кожна має свій унікальний мандат.

Після створення НАТО у 1949 році як військово-політичного альянсу для захисту Європи від радянської загрози, Європа почала працювати над власними інтеграційними процесами, що згодом привело до створення Європейського Союзу. Співпраця між ЄС та НАТО розвивалася повільно, оскільки більшість європейських держав у той час покладалися на НАТО для забезпечення оборони, а ЄС концентрувався більше на економічній інтеграції.

З кінця холодної війни і підписання Маастрихтського договору у 1992 році, ЄС почав рухатися у бік створення власної спільної зовнішньої та безпекової політики. Цей період ознаменував початок глибшої співпраці між НАТО і ЄС у питаннях безпеки, особливо після конфліктів на Балканах, коли стало зрозуміло, що Європа потребує сильніших механізмів безпеки.

З початком 2000-х років співпраця між організаціями отримала новий імпульс. У 2002 році було підписано Декларацію про стратегічне партнерство між ЄС та НАТО, яка закріпила основи їхньої взаємодії. Це дозволило обома організаціям координувати свої зусилля у сфері військових операцій та безпеки.

У рамках угоди «Берлін плюс» НАТО і ЄС домовилися про спільне використання оборонних ресурсів. Це дозволило ЄС проводити миротворчі операції, використовуючи військові засоби НАТО, що стало важливим кроком для посилення ролі ЄС у безпеці та обороні.

З початком нового десятиліття ЄС і НАТО почали тісніше співпрацювати в питаннях кібербезпеки, тероризму та гібридних загроз. Анексія Криму Росією у 2014 році та війна на сході України зробили безпекову співпрацю ще більш нагальною.

За останні 30 років це партнерство розширилося, щоб сприяти миру, безпеці та економічній стабільності, уникаючи дублювання. Частково це пояснюється кращим розумінням ролі кожної організації, а також гнучкістю, необхідною для розвитку та адаптації до мінливих ситуацій. Щоб якнайкраще виконати свої завдання, НАТО і ЄС використовують процес самоконтролю, який створює у них здатність до цього. У випадку НАТО це процес «НАТО 2030», спрямований на забезпечення більш комплексного підходу до таких аспектів, як стійкість, збільшення інвестицій у технології, зміцнення партнерських відносин та більша увага до впливу зміни клімату на безпеку. Що стосується ЄС, то це програма «Стратегічний компас», яка посилить спільну європейську безпеку шляхом виявлення майбутніх загроз і цілей і прагнень в оборонній сфері. Але перш за все, це можливість гармонізувати і розширити наші прагнення щодо співпраці між НАТО і ЄС, дивитися разом у майбутнє і розвивати спільне розуміння майбутніх викликів і можливостей.

Сьогодні ЄС та НАТО тісно співпрацюють, особливо в умовах нових викликів, таких як гібридні загрози, кібербезпека, енергетична безпека, а також

військові операції в рамках підтримки міжнародного миру. Обидві організації відіграють провідну роль у забезпеченні стабільності та безпеки в Європі та поза її межами, а їхні відносини зміцнилися у світлі повномасштабної війни Росії проти України, коли безпека є критично важливою для обох організацій.

Таким чином, взаємодія Європейського Союзу з іншими регіонами та державами є багатогранною та динамічною, охоплюючи різні аспекти міжнародних відносин. Це сприяє зміцненню глобальної стабільності, економічного розвитку та культурного обміну.

2.3. Європейський Союз та його внесок у міжнародний порядок і міжнародне право

Європейський Союз є основним гравцем на світовій арені з інтересами та обов'язками для регіональної та глобальної безпеки. Європейський Союз відіграє важливу роль у мирному процесі на Близькому Сході, в дипломатії з Іраном і в зміцненні стабільності на Західних Балканах, включаючи Косово. ЄС має військових, поліцейських і суддів, які допомагають рятувати життя і стабілізувати країни і регіони по всьому світу після конфліктів.

Підтвердженням глобальної ролі ЄС є статистичні показники за 2021–2022 рр.:

- на Європейський Союз припадає 14,6 % світового імпорту та експорту;
- ЄС є світовим постачальником допомоги для розвитку № 1 разом зі своїми державами-членами, які інвестують більше, ніж решта світу разом узяті, на суму 70,2 мільярда євро в 2021 році.;
- ЄС і його держави-члени є найбільшим донором гуманітарної допомоги: у 2023 році заплановано виділити 1,7 мільярда євро на забезпечення харчуванням, житлом, освітою та охороною здоров'я більш ніж у 110 країнах;

- Global Gateway — це європейська стратегія для кращого з'єднання світу, яка передбачає інвестиції в глобальну інфраструктуру на суму €300 млрд на період 2021–2027 років. Вона підтримує зелений і цифровий переходи по всьому світу і має п'ять основних інвестиційних пріоритетів: «Цифровий», «Клімат та енергія», «Транспорт», «Охорона здоров'я», «Освіта та дослідження»;

- ЄС забезпечує безпеку: понад 5000 солдатів, поліцейських та спеціальних радників працюють на трьох континентах у 21 цивільній та військовій місії та операції з запобігання конфліктам і побудови миру;

- з 2000 року було розгорнуто 200 місій спостереження за виборами у понад 75 країнах для зміцнення та підтримки демократії тощо (додаток В) [73].

С. Каунерт і К. Зволскі підкреслюють проблемні аспекти концепції «безпека» на рівні ЄС, зокрема:

1. Важко відмежувати політику безпеки від інших політик ЄС, які не пов'язані з безпекою, через спірний характер самої концепції безпеки.

2. Існують різні погляди на безпеку серед держав-членів, навіть якщо вони згодні зі стратегіями безпеки на рівні ЄС.

3. Недостатність «стратегічного бачення», яке б дозволило краще використовувати різні інструменти безпеки, наявні в розпорядженні ЄС.

4. Забезпечення узгодженості у розробці та реалізації політики міжнародної безпеки ЄС [52].

Невід'ємними частинами політики ЄС стосовно безпеки та порядку є Спільна політика безпеки і оборони (CSDP), яка замінила колишню Європейську політику безпеки і оборони (ESDP) і була введена Лісабонським договором як невід'ємна частина Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (CFSP) [72].

Спільна зовнішня політика та політика безпеки (CFSP) Європейського Союзу була сформульована на основі Маастрихтського договору, який набув чинності в 1993 році, і далі розроблена в подальших договорах, таких як

Амстердамський договір (1999), Ніццький договір (2003) або Лісабонський договір (2009).

Важливою подією в реформуванні СЗППБ/СБОП ЄС стало підписання Лісабонських договорів 13 грудня 2007 року. Союз отримав правосуб'єктність, що дозволило укласти міжнародні угоди від імені всього Європейського Союзу. Лісабонський договір тісніше об'єднав дві сфери: зовнішні зносини ЄС та СЗППБ.

Лісабонський договір уточнив цілі СЗППБ:

- захист цінностей Союзу, його інтересів, безпеки, незалежності та цілісності;
- підтримка демократії, верховенства права, прав людини та принципів міжнародного права;
- підтримка миру, запобігання конфліктам і посилення міжнародної безпеки;
- підтримка сталого економічного, соціального та екологічного розвитку країн, що розвиваються, з особливим акцентом на подолання бідності;
- підтримка інтеграції всіх країн у світову економіку, зокрема через поступове скасування обмежень у міжнародній торгівлі;
- сприяння розробці міжнародних заходів для збереження і покращення якості навколишнього середовища та управління природними ресурсами задля сталого розвитку;
- надання допомоги людям, країнам та регіонам, які постраждали від природних або техногенних катастроф тощо [59].

З урахуванням нових загроз європейській безпеці, визначених у Європейській стратегії безпеки (тепер Глобальна стратегія ЄС), Лісабонський договір вніс зміни до Договору про Європейський Союз. Ці зміни розширюють завдання, визначені в Петерсберзі. Окрім гуманітарних, рятувальних, миротворчих операцій та застосування збройних сил для врегулювання кризових ситуацій, тепер передбачаються спільні операції з роззброєння, надання

консультацій і допомоги, попередження конфліктів, стабілізація після конфліктів, боротьба з тероризмом [25, с. 52].

Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС дозволяє союзу діяти як єдине ціле при прийнятті рішень з міжнародних питань, що дозволяє державам-членам ЄС вирішувати проблеми, які вони не змогли б вирішити поодиночі, забезпечуючи при цьому безпеку і процвітання для всіх громадян.

Політика реалізується Верховним представником ЄС із закордонних справ і політики безпеки за підтримки Європейської служби зовнішніх зв'язків, дипломатичної служби ЄС. Зовнішня діяльність ЄС керується принципами, якими країни надихнулися при створенні Європейського Союзу і які країни продовжують підтримувати в усьому світі, включаючи мир, демократію, верховенство права, права людини та основні свободи.

Спільний бюджет зовнішньої та безпекової політики фінансує цивільні місії, спеціальних представників ЄС, стабілізаційні дії, а також багатосторонні та двосторонні проєкти з нерозповсюдження та роззброєння. Гнучке управління бюджетом дозволяє оперативно реагувати на непередбачені геополітичні події та події на місцях.

За останні 10 років було розгорнуто понад десять цивільних місій ЄС з питань Спільної політики безпеки та оборони в Європі, Африці та на Близькому Сході, в яких беруть участь понад 2000 осіб.

Європейська комісія використовує бюджет СЗППБ для швидкого та гнучкого реагування на зовнішні конфлікти та кризи, для розбудови потенціалу країн-партнерів та захисту ЄС та його громадян. У рамках СЗППБ Європейська комісія фінансує цивільні місії зі стабілізації, спеціальних представників ЄС, Спеціальну палату Косова, дії у сфері нерозповсюдження та роззброєння, Європейський коледж безпеки та оборони. Служба зовнішньополітичних інструментів готує бюджет для кожної операції, забезпечує фінансування на основі правового акту Ради та контролює виконання.

ЄС фінансує наступні заходи в рамках свого бюджету спільної зовнішньої політики та політики безпеки:

- місії цивільної спільної безпеки та оборонної політики, які працюють у напрямку регіональної та міжнародної безпеки та стабільності. Місії спрямовані на підвищення безпеки та зміцнення верховенства права, підтримку третіх країн у боротьбі з тероризмом, контрабандою людей та організованою злочинністю, зміцнення поліції та судових органів та контроль за дотриманням міжнародних угод.

- спеціальні представники Європейського Союзу, які просувають політику та інтереси ЄС у проблемних регіонах та країнах та відіграють активну роль у зусиллях щодо зміцнення миру та сприяння стабільності та верховенству права. Вони є незалежними фізичними особами, призначеними Радою і на них покладено мандат щодо конкретного питання політики.

- діяльність з нерозповсюдження та роззброєння, яка сприяє універсалізації та ефективному виконанню міжнародних договорів, конвенцій та угод щодо розповсюдження зброї масового знищення, включаючи механізми її доставки та звичайні озброєння. Останні спрямовані на незаконне накопичення та торгівлю зброєю та мають на меті запровадити ефективний контроль за міжнародними передачами зброї, тим самим сприяючи миру, безпеці та стабільності у всьому світі та безпеці європейських громадян [73].

Служба зовнішньополітичних інструментів реалізує бюджет спільної зовнішньої політики та політики безпеки в тісній консультації з Європейською службою зовнішніх дій, відповідальною за оперативне планування та напрямки політики. Служба бере активну участь у правових, фінансових та інституційних переговорах та створює необхідні структури фінансового впровадження, готує та затверджує бюджети та представляє Комісію, коли держави-члени обговорюють дії, що фінансуються бюджетом.

У рамках Спільної політики безпеки і оборони ЄС відіграє ключову роль у миротворчих операціях, запобіганні конфліктам і зміцненні міжнародної безпеки. Ця політика є важливою складовою комплексного підходу ЄС до врегулювання криз, використовуючи цивільні та військові ресурси. В даний час по всьому світу розміщено близько 3500 військовослужбовців і 1300 цивільних осіб. З тих пір, як перші місії та операції СБОП були розпочаті ще в 2003 році, ЄС провів понад 40 зарубіжних операцій, використовуючи цивільні та військові місії та операції в декількох країнах Європи, Африки та Азії. Станом на сьогодні триває 24 місії та операції ВДСР ЄС, включаючи 13 цивільних, 10 військових та 1 цивільну та військову ініціативу. Регіональний консультативний та координаційний осередок у Сахелі завершує присутність ЄС у світі.

В рамках СЗППБ та СБОП можна говорити про певні стратегії та концепції. Більш узгоджена політика стосовно міжнародного порядку була викладена в Глобальній стратегії ЄС (EU Global Strategy), що у 2016 році замінила Європейську стратегію безпеки 2003 року.

Попри значний внесок ЄС у підтримання миру, економічного розвитку та поширення демократії, інколи ставлять під сумнів його доцільність. Нова стратегія більше орієнтована на вирішення конкретних завдань, спрямованих на усунення ризиків і викликів, з якими може зіткнутися ЄС у майбутньому. Також підкреслюється, що поточна внутрішня і зовнішня безпека тісно взаємопов'язані. ЄС продовжує працювати над покращенням добробуту своїх громадян, одночасно забезпечуючи прозорість і справедливість міжнародної економічної системи. ЄС прагне розвивати демократію та дотримуватись її принципів, забезпечувати верховенство права та підтримувати багатосторонній світовий порядок.

У новій стратегії безпеки Європейський Союз виступає як основний світовий союзник і захисник європейських цінностей. Особлива увага приділяється підвищенню відповідальності інших міжнародних та регіональних

організацій та державних установ. Важливий акцент робиться на зміцненні співпраці з суспільствами, які підтримують європейські цінності, а також на розвитку партнерства з громадським сектором і приватними організаціями, що відіграють ключову роль у сучасному світі.

Також значущою для ЄС є співпраця зі своїми партнерами, як з НАТО, так і з іншими міжнародними організаціями. Автори стратегії підкреслюють важливість зміцнення держав і суспільств Центральної Азії, країн Центральної Африки та інших регіонів світу.

У рамках європейської політики добросусідства багато країн мають можливість поглиблювати співпрацю з ЄС. ЄС розширює свої пріоритети за межі європейської політики добросусідства, сприяючи зміцненню державного управління, економіки, соціальних справ, енергетики і клімату, а також спільній розробці більш ефективної міграційної політики для Європи та її партнерів.

Участь Європейського Союзу у миротворчих процесах і забезпеченні безпеки має базуватися на комплексному підході. Для цього потрібно послідовно застосовувати всі види політики ЄС і поступово їх вдосконалювати. ЄС повинен реагувати на всі етапи конфлікту: від запобіжних заходів і прийняття відповідальних рішень до інвестування у стабільність та усунення наслідків. ЄС повинен діяти у всіх напрямках, оскільки конфлікти, такі як у Лівії та Сирії, мають багато аспектів і відбуваються на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях. Неможливо вирішити жоден конфлікт окремо на одному рівні, тому ЄС прагне до глибокого і стабільного партнерства, сприяючи розвитку партнерських відносин.

ЄС повинен залишатися неупередженим у своїх зусиллях досягти конкретних цілей у різних регіонах, таких як Європа, Середземномор'я, Близький Схід, Африка та інші, які є ключовими для досягнення загальної мети – глобального управління в XXI столітті. ЄС спрямовується на створення міжнародного порядку на основі принципів міжнародного права, що гарантує

захист прав людини, сталого розвитку і доступ до спільних ресурсів і товарів. Такий підхід сприяє більш глибокій трансформації. ЄС продовжує зміцнювати роль ООН як основи багатосторонньої міжнародної системи, заснованої на правових принципах, і активно співпрацює з міжнародними і регіональними організаціями, країнами і зацікавленими сторонами для досягнення визначених цілей через чіткий план дій.

Необхідно зробити Спільну безпекову політику та політику розвитку більш гнучкою, адаптованою до стратегічних пріоритетів ЄС, і поглибити співпрацю між її членами [75].

ЄС повинен активніше виступати за межами своїх територіальних кордонів, забезпечуючи прийняття рішень, що відповідають узгодженим інтересам як держав-членів, так і європейських інституцій. Внутрішні політичні справи ЄС також повинні керуватися цими принципами, зокрема у контексті виконання завдань, пов'язаних з боротьбою з тероризмом, міграцією, забезпеченням безпеки, захистом прав людини та здійсненням гендерної рівності у різних сферах політики та інституцій [75].

Отже, хоча Глобальна стратегія 2016 року відповідає сучасним реаліям, запропоновані заходи враховують виклики, що стоять перед державами і Європейським Союзом в цілому. Реальна цінність цього документа можна оцінити лише з часом. Важливо розуміти, що навіть найкращий план не гарантує успіху без активних і широкомасштабних дій; будь-який документ може лишитися лише натхненним текстом у шухляді, якщо за ним не слідують реальні кроки. Тому необхідні значні і постійні зусилля не лише в Брюсселі, але і в державах-членах [12, с. 58].

В рамках Європейської політики сусідства, геополітична мета якої – створити «коло друзів» для того, щоб убезпечити свої кордони і просувати «сусідів» до «чотирьох свобод» (руху товарів, послуг, капіталу і робочої сили) на основі законодавства ЄС. Серед пріоритетів співпраці в рамках ЄПС – зміцнення

стабільності та ефективності демократичних інститутів, свободи ЗМІ та плюралізму поглядів у «сусідніх країнах», приведення їх законодавства у відповідність до норм і стандартів ЄС, усунення перешкод у двосторонній торгівлі.

Європейська політика сусідства спрямована на розширення відносин з «новими сусідами» за допомогою політичного діалогу (регіональне вирішення конфліктів, боротьба з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового знищення), економічного та комерційного співробітництва (насамперед шляхом переговорів СОТ) співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ, включаючи прикордонний контроль та імміграцію, надання фінансової допомоги, більш глибоку інтеграцію цих країн у такі сфери європейської політики, як конкуренція, освіта, охорона навколишнього середовища.

Проте нинішня агресія Росії на теренах України стала кризою в ЄПС. Міжнародний конфлікт стає неминучим, коли великий міжнародний актор посилює свою політичну діяльність у сфері, де на карту поставлено життєві інтереси інших. Росія завжди мала життєво важливі інтереси в тих країнах, які охоплені Східним партнерством.

Європейська безпека значною мірою залежить від можливостей НАТО. У потенційному трансатлантичному дрейфі європейська безпека буде в серйозній небезпеці для сусідніх держав. Також дослідник робить припущення, що США потенційно втратять інтереси в Європі, їх військові зобов'язання перед континентом будуть скорочені. Крім того, країнам-членам ЄС також буде важко приймати рішення на основі найнижчого спільного знаменника. Тому погіршення відносин з Росією є серйозною проблемою не тільки для східноєвропейських країн, а й для всіх членів ЄС [50, с. 162].

Для посилення й кращого розуміння спільної безпекової політики в березні 2022 р. прийнято «Стратегічний компас для безпеки й оборони», мета якого – зробити ЄС міцнішим і більш спроможним провайдером безпеки,

оскільки сучасні виклики безпеці спровоковані діяльністю як державних, так і недержавних суб'єктів. Одним із важливих викликів для ЄС як суб'єкта безпеки за останнє десятиліття була зміна внутрішнього та міжнародного контексту, у якому потрібно формулювати й упроваджувати політику. Зокрема, посилення суперечок усередині ЄС, що стало особливо помітним після економічної та фінансової криз, вплинуло на зовнішню політику й політику безпеки ЄС.

Країни-члени ЄС наголошують на високих амбіціях програми безпеки та оборони, відомої як «Стратегічний компас». Основні аспекти цієї стратегії включають спільну оцінку стратегічного середовища та викликів, більшу узгодженість у сфері безпеки і оборони, покращення колективної здатності захищати громадян і Союз, а також визначення чітких цілей і міркувань для вимірювання прогресу.

Документ також включає заходи щодо розвитку розвідувальних можливостей ЄС, створення гібридної панелі інструментів для виявлення і реагування на гібридні загрози, посилення політики кіберзахисту та присутності в морській, повітряній та космічній сферах. Крім того, документ закликає до зміцнення стратегічного партнерства з НАТО та ООН, розширення співпраці з двосторонніми партнерами та створення Форуму партнерства ЄС з безпеки та оборони.

«Стратегічний компас» має на меті заповнити стратегічні прогалини, зменшити технологічну та промислову залежність, і забезпечити ЄС більшу частку відповідальності за власну безпеку у більш ворожому середовищі та ширших геополітичних тенденціях [42] (рис. 2.1).

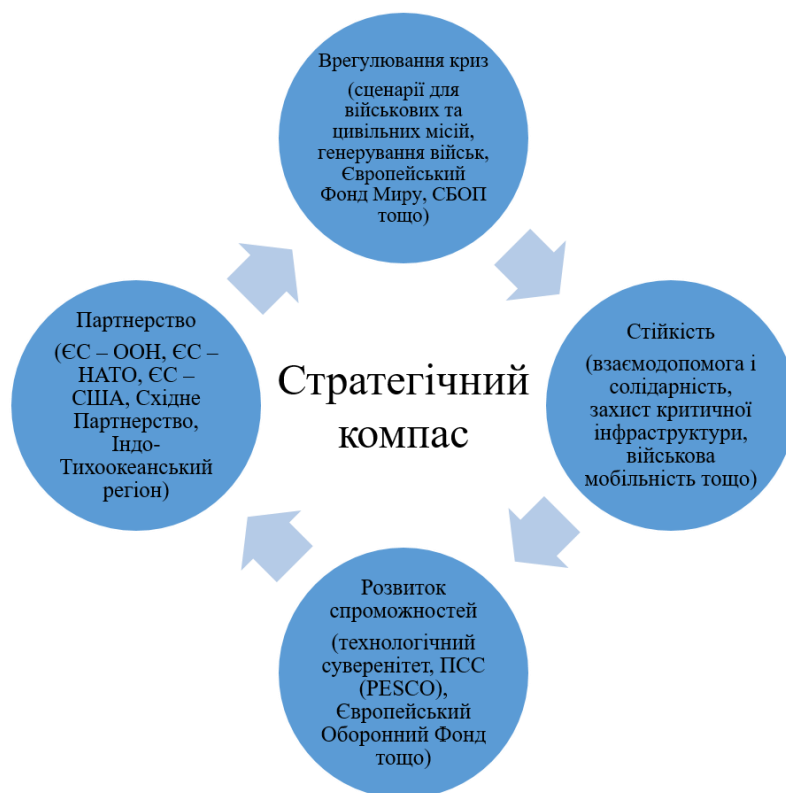

Рис. 2.1. Процеси передбачені «Стратегічним Компасом» [69]

Зважаючи на щорічний звіт про виконання та реалізацію Стратегічного компасу безпеки та оборони за березень 2024 року, можна стверджувати, що з моменту свого прийняття в березні 2022 року було швидко реалізовано багато цілей, поставлених у Стратегічному компасі. Агресивна війна Росії проти України привела до подальшої терміновості зусиль союзу, спрямованих на те, щоб зробити ЄС більш сильним і надійним учасником безпеки і оборони. Відповідь на цю військову агресію була єдиною і безпрецедентною з самого початку, швидко приводячи компас в рух і мобілізуючи інструменти, передбачені на чотирьох стовпах. Це включало надання летального та нелетального обладнання, а також підготовку понад 40 000 українських військових та нарощування потенціалу українських збройних сил. З новою навчальною метою 60 000 до літа ЄС буде найбільшим постачальником військової підготовки для Збройних сил України [69].

До стратегічного компасу входять заходи не тільки стосовно України, а й місії у Вірменії, в умовах погіршення ситуації з безпекою на кордоні з Азербайджаном, і в Республіці Молдова для зміцнення їх стійкості до гібридних загроз. Вони також успішно досягли стратегічної мети для навчальної місії ЄС у Мозамбіку через підготовку одинадцяти компаній. Паралельно продовжують підтримувати партнерів в Африці та інших країнах шляхом надання обладнання, навчання та наставництва.

Отже, використання потенціалу швидкого розгортання ЄС до 2025 року залишається одним з головних пріоритетів. Перші в історії живі навчання ЄС, проведені в жовтні 2023 року в Іспанії, сприяли поліпшенню військової співпраці на місцях між державами-членами. На наступні роки заплановано більше навчань.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ ВПЛИВУ ЄС НА ГЛОБАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

3.1. Боротьба з транснаціональними загрозами (тероризм, організована злочинність, поширення зброї масового знищення тощо)

У сучасному світі, де глобалізація та взаємозалежність між державами постійно зростають, транснаціональні загрози стають дедалі більш актуальною проблемою. Посилене занепокоєння транснаціональними загрозами наприкінці ХХ століття стало наслідком досягнень у сфері транспорту та телекомунікацій. Комерційні авіаперевезення значно скоротили час і зусилля, необхідні злочинним і терористичним мережам для переміщення оперативників по всьому світу, а мобільні телефони, електронна пошта та Інтернет значно полегшили географічно розосереджені групи для спілкування та координації їх діяльності.

Термін транснаціональна злочинність – злочинність, яка поширюється за межі однієї країни. Її слід відрізняти від міжнародних злочинів, до яких відносять злочини, що посягають на міжнародний правопорядок чи завдають шкоди норм, співіснуванню держав [38]. У зарубіжній же онлайн енциклопедії таке визначення подається як –транснаціональні загрози – загрози безпеці, які не виникають в одній країні і не обмежуються однією країною. Тероризм, організована міжнародна злочинність і можливе придбання зброї масового знищення (ЗМЗ) неурядовими групами зазвичай наводяться як приклади транснаціональних загроз [78].

Таким чином, транснаціональні загрози – це загрози, що перетинають національні кордони і впливають на безпеку, стабільність та добробут держав та їх громадян. Ці загрози не обмежуються територією однієї країни і вимагають колективних зусиль для ефективного вирішення.

Транснаціональні загрози можуть мати різні форми, включаючи тероризм, організовану злочинність, кіберзлочинність, розповсюдження зброї масового знищення, епідемії, зміни клімату, нелегальну міграцію та торгівлю людьми. Вони можуть бути спричинені як державними, так і недержавними акторами, і часто мають складну, багат шарову природу.

Розуміння транснаціональних загроз є критично важливим для формування ефективних стратегій безпеки та співробітництва на міжнародному рівні. Держави, міжнародні організації та інші зацікавлені сторони повинні об'єднувати свої зусилля для моніторингу, попередження та реагування на ці загрози.

Європейський Союз відіграє ключову роль у боротьбі з транснаціональними загрозами, які загрожують безпеці та стабільності його держав-членів. З огляду на складність і багатовимірність цих загроз, ЄС розробляє та впроваджує комплексні стратегії та механізми для їх ефективного подолання. На сьогоднішній момент головним та актуальним документом, в якому прописані пункти по боротьбі за транснаціональними загрозами ЄС є Глобальна стратегія ЄС за 2016 рік. У цій стратегії написано: «...включає вирішення проблем як внутрішнього, так і зовнішнього виміру, таких як тероризм, гібридні загрози, кібербезпека та енергетична безпека, організована злочинність та управління зовнішніми кордонами. Наприклад, місії та операції Спільної політики безпеки та оборони можуть працювати разом з Європейською прикордонною та береговою охороною та спеціалізованими установами ЄС для посилення охорони кордонів та безпеки на морі, щоб врятувати більше життів, боротися з транскордонною злочинністю та порушити контрабандні мережі.»

Використання концепції «нормативної сили» дозволяє ЄС ефективно використовувати зовнішньополітичні інструменти і можливості, що враховують нові виклики глобальної взаємодії. Це сприяє легітимізації ідентифікації нових проблем, розмежовуючи міжнародні та транснаціональні виклики і визначаючи

відмінний підхід до їх вирішення. Нові міжнародні виклики часто зосереджуються на відносинах між великими державами, зміщенні економічного впливу від Заходу до Сходу [32, с. 35].

Географічно Європейський Союз зосереджує увагу на стабільності та мирі не лише на Європейському континенті, але й у сусідніх регіонах. Особливу увагу приділяли розв'язанню конфліктів та непевності в Східній Європі, Росії, на Балканах, у Середземномор'ї та Близькому Сході. Останнім часом ЄС демонструє нахил до розширення геополітичного спектру, враховуючи потенційні ризики, що випливають із двох ключових подій:

1) Прийняття у 2004 і 2007 роках нових членів зі Східної та Південно-Східної Європи, що зсунуло межі Євросоюзу на схід і підштовхнуло до збільшення інтересу до ситуації в нових сусідніх країнах, що в подальшому сприяло розробці політики сусідства [66];

2) Терористичні атаки 11 вересня 2001 року, які стимулювали ЄС активніше реагувати на глобальні виклики безпеки. В результаті Євросоюз і його країни-члени стали більш чутливими до потенційних загроз, що виникають в далеких від Європи регіонах через конфлікти та нестабільність.

З погляду Європейського Союзу, глобальні загрози, які виникають внаслідок структурної нестабільності та регіональних конфліктів у віддалених частинах світу, представляють серйозну загрозу для безпеки Європи [4, с. 96].

Що стосується тероризму, на європейській землі та за її межами було здійснено багато терактів. Тому для ЄС ключовим є збільшення інвестицій і солідарність у боротьбі з тероризмом. ЄС заохочуватиме ширший обмін інформацією та розвідувальну співпрацю між державами-членами та установами ЄС. Це тягне за собою спільні повідомлення про насильницький екстремізм, терористичні мережі та іноземних бойовиків-терористів, а також моніторинг та видалення незаконного контенту з засобів масової інформації.

Крім того, ЄС підтримуватиме швидке відновлення держав-членів у разі атак шляхом посилення зусиль щодо безпеки поставок, захисту критичної інфраструктури та зміцнення добровільних рамок для управління кіберкризами. Найважливіше те, що ЄС буде дотримуватися своїх цінностей всередині і зовні: це найсильніша протиотрута, яку він має проти насильницького екстремізму. Союз буде розвивати співпрацю з питань боротьби з тероризмом, що відповідає правам людини, з Північною Африкою, Близьким Сходом, Західними Балканами та Туреччиною і працювати з партнерами по всьому світу, щоб поділитися кращими практиками та розробити спільні програми з протидії насильницькому екстремізму та радикалізації [75].

ЄС активно бореться з тероризмом через співпрацю між державами-членами у сфері обміну розвідданими, запобігання радикалізації та фінансування тероризму. Одним із ключових інструментів є Європейський центр боротьби з тероризмом (англ. ECTC) при Європолі, який координує зусилля з виявлення, розслідування та попередження терористичних загроз.

Що стосується кіберзлочинності, ЄС планує збільшити свою увагу до кібербезпеки, забезпечуючи державам-членам підтримку у захисті від кіберзагроз і одночасно зберігаючи відкритий, вільний та безпечний кіберпростір. Це означає посилення технологічних можливостей для зменшення загроз і підвищення стійкості критичної інфраструктури, мереж і послуг, а також зниження рівня кіберзлочинності. ЄС також сприятиме впровадженню інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечать доступність і цілісність даних, з урахуванням безпеки в європейському цифровому просторі, за допомогою відповідних політик зберігання даних та сертифікації цифрових продуктів і послуг.

ЄС підтримуватиме політичну, оперативну та технічну кібернетичну співпрацю між державами-членами, зокрема щодо аналізу та управління наслідками, та сприятиме спільним оцінкам між структурами ЄС та відповідними

установами в державах-членах. Він посилить свою співпрацю з кібербезпеки з основними партнерами, такими як США і НАТО. Відповідь ЄС також буде вбудована в сильне державно-приватне партнерство. Співпраця та обмін інформацією між державами-членами, установами, приватним сектором та громадянським суспільством може сприяти спільній культурі кібербезпеки та підвищити готовність до можливих кібер-збоїв та атак [75].

Кібербезпека є пріоритетом для ЄС, оскільки кіберзлочинність стає дедалі серйознішою загрозою. ЄС розробив Європейську стратегію кібербезпеки, яка включає заходи щодо підвищення стійкості кіберінфраструктури, зміцнення міжнародного співробітництва та посилення спроможності кіберзахисту. Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки (ENISA) координує зусилля з підвищення кібербезпеки в Європі.

Особливу увагу роботі ЄС щодо стійкості буде приділено країнам походження та транзиту мігрантів та біженців. Він значно активізує свої гуманітарні зусилля в цих країнах. Разом з країнами походження та транзиту ми розробимо спільні та індивідуальні підходи до міграції, що включають розвиток, дипломатію, мобільність, легальну міграцію, управління кордонами, реадмісію та повернення. Через розвиток, трастові фонди, превентивну дипломатію та посередництво ми будемо працювати з країнами походження, щоб вирішити та запобігти першопричинам переміщення, керувати міграцією та боротися з транскордонною злочинністю. Ми будемо підтримувати транзитні країни, покращуючи можливості прийому та надання притулку, а також працюючи над освітою мігрантів, професійною підготовкою та можливостями для існування.

Це також означає роботу над більш ефективною загальноєвропейською системою надання притулку, яка підтримує право на притулок, забезпечуючи безпечне, регульоване та законне прибуття біженців, які шукають міжнародного захисту в ЄС. У той же час ми будемо працювати з нашими міжнародними партнерами, щоб забезпечити спільну глобальну відповідальність і солідарність.

«Ми встановимо більш ефективні партнерські відносини з управління міграцією з агентствами ООН, новими гравцями, регіональними організаціями, громадянським суспільством та місцевими громадами» [74].

ЄС працює над боротьбою з нелегальною міграцією та нелегальним перевезенням робочої сили, рятуванням життя та захисту зовнішніх кордонів, при цьому продовжуючи залучати нових талановитих спеціалістів до ЄС. В результаті заходів із зовнішнього прикордонного контролю та управління міграцією в ЄС нелегальний перетин кордону з 2015 року скоротився майже на 90%.

ЄС є місцем, де люди можуть знайти притулок від політичних переслідувань або серйозних загроз у своїй країні. Після вторгнення Росії до України в лютому 2022 року ЄС запропонував швидку допомогу людям, які втікають від війни, включаючи можливість тимчасового притулку у ЄС. Схема тимчасового притулку забезпечує особам право на проживання, доступ до ринку праці та житла, медичне обслуговування та можливість отримання освіти для дітей [64].

ЄС активно працює над вирішенням проблем нелегальної міграції та торгівлі людьми. Спільна політика у сфері притулку та міграції включає зміцнення зовнішніх кордонів, співпрацю з третіми країнами щодо управління міграційними потоками, а також заходи щодо захисту жертв торгівлі людьми. Агентство ЄС з охорони зовнішніх кордонів (Frontex) координує заходи з контролю та охорони кордонів. «У Центральній та Південній Азії ми поглиблюватимемо співпрацю з питань протидії тероризму, торгівлі людьми та міграції....» [75, с. 41].

У боротьбі з організованою злочинністю і тероризмом, а також у регулюванні міграційних потоків, країни світу і міжнародні організації звертаються до ЄС як до повноправного учасника міжнародних переговорів. Протягом останнього десятиріччя в ЄС спостерігається тенденція до розвитку спільної антизлочинної політики, яка була зміцнена Лісабонським договором. Ця

політика орієнтується на визначення пріоритетних напрямків боротьби зі злочинністю і ухвалення стандартів, які обов'язково мають бути реалізовані державами-членами у відповідних сферах. Це сприяє гармонізації кримінального законодавства між державами-членами ЄС [52].

25 жовтня 2011 року Європейський Парламент ухвалив резолюцію про організовану злочинність в Європейському Союзі, в якій визначено ключові стратегічні напрямки для зусиль держав-членів і Співтовариства в цілому [63]. Резолюція підкреслює значення вдосконалення європейського законодавства, ліквідації кореневих причин організованої злочинності мафіозного типу на території ЄС, покращення функціонування європейських структур, що займаються боротьбою з організованою злочинністю, зміцнення взаємодії з іншими міжнародними інституціями, а також розробки заходів протидії в специфічних сферах організованої злочинності [41, с. 258].

Для боротьби з організованою злочинністю ЄС застосовує широкий спектр заходів, включаючи посилення митного та прикордонного контролю, співпрацю у сфері правозастосування та судової влади, а також спільні операції з правоохоронними органами інших країн. Європол і Євроюст відіграють важливу роль у координації дій та обміні інформацією між державами-членами.

Що стосується нерозповсюдження зброї масового знищення, 12 грудня 2003 року Європейська Рада прийняла стратегію ЄС проти розповсюдження зброї масового знищення, глава III якої містить перелік заходів, які необхідно вжити як в рамках Союзу, так і в третіх країнах для боротьби з таким розповсюдженням [62].

Елементи Стратегії ЄС проти розповсюдження зброї масового знищення повинні бути інтегровані по всьому світу. У них є широкий спектр інструментів: багатосторонні договори та механізми перевірки; національний та міжнародно-координований експортний контроль; програми зі зменшення загрози співпраці; політичні та економічні важелі (включаючи торгівлю та політика розвитку);

заборона незаконної закупівельної діяльності і, в крайньому випадку, примусові заходи відповідно до Статуту ООН.

- ЄС активно підтримує міжнародні договори, спрямовані на нерозповсюдження ЗМЗ, такі як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) та Конвенція про заборону хімічної зброї (КЗХЗ). ЄС сприяє дипломатичним переговорам та діалогам з країнами, які становлять загрозу розповсюдження ЗМЗ, стимулюючи їх до приєднання до міжнародних режимів нерозповсюдження.

- ЄС запроваджує жорсткі заходи контролю за експортом товарів та технологій, які можуть бути використані для створення ЗМЗ. Створюються механізми моніторингу та перевірки експорту для запобігання незаконному розповсюдженню стратегічних матеріалів.

- ЄС співпрацює з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) для забезпечення ядерної безпеки та недопущення використання ядерних матеріалів у військових цілях. ЄС підтримує ООН та інші міжнародні організації у боротьбі з розповсюдженням ЗМЗ, беручи участь у міжнародних санкційних режимах та інспекціях [62].

У цілому, третя глава стратегії підкреслює важливість комплексного та багатостороннього підходу ЄС у боротьбі з розповсюдженням ЗМЗ, поєднуючи дипломатичні, економічні, технічні та безпекові заходи для досягнення цієї мети.

ЄС проводить активну політику нерозповсюдження зброї масового знищення (ЗМЗ), співпрацюючи з міжнародними організаціями, такими як ООН та МАГАТЕ. ЄС підтримує дипломатичні зусилля, спрямовані на попередження розповсюдження ЗМЗ, та впроваджує санкції проти країн та суб'єктів, що порушують міжнародні норми у цій сфері.

Що стосується екологічних та епідеміологічних загроз, можна відзначити, що недавно усвідомлення проблеми зміни клімату зазнало значного еволюційного шляху: від початкового скептичного ставлення до визнання її як

ключового фактора у формуванні державної та світової політики, що вирішує майбутнє людської цивілізації. Вони підкреслюють, що в цьому контексті Європейський Союз виконав і продовжує виконувати одну з найважливіших ролей. Він успішно справляється з цією місією, встановлюючи стандарти не лише для себе, але й для інших країн, лідери яких не завжди усвідомлюють усі виклики, з якими стикається людство сьогодні.

Індекс ефективності зміни клімату (Climate Change Performance Index – CCPI) [79] є інструментом, призначеним для підвищення прозорості у міжнародній кліматичній політиці. Його основна мета полягає в тому, щоб створити політичний і соціальний тиск на ті країни, які не впроваджують достатньо амбіційні заходи щодо захисту клімату, а також визначити ті країни, які досягають найкращих результатів у кліматичній політиці.

У 2023 році були представлені загальні результати, що відображають основні регіональні відмінності у захисті клімату та ефективності дій країн і Європейського Союзу загалом. Незважаючи на сповільнення темпів зростання викидів парникових газів, наразі жодна країна не досягла рейтингу «дуже високий», тому три найвищі позиції залишаються непокритими. В поточному списку лідирує Данія; за нею йдуть Естонія та Філіппіни. США, Австралія, Республіка Корея, Іран і Саудівська Аравія займають нижчі позиції з оцінками «низький» або «дуже низький» у більшості категорій. Європейський Союз розташовується на 19 місці в рейтингу як наднаціональна організація, але відзначаються значні різниці у показниках між окремими членами ЄС (дод. Г).

Аналізуючи дані таблиці у додатку, можна дійти висновку, що в даному рейтингу країни ЄС займають лідируючі позиції – а саме Данія та Естонія. Незважаючи на те, що дійсно показники серед країн союзу різняться, майже всі країни тримаються або «середнього» або «низького» показників.

Експерти акцентують позитивну роль міжнародної кліматичної дипломатії у цьому процесі. Кліматична дипломатія ЄС фокусується передусім на ініціативах,

які реалізуються Європейською комісією, Радою ЄС та Європейською службою зовнішньої діяльності для сприяння міжнародному співробітництву у сфері зміни клімату. У Глобальній стратегії ЄС на 2016 рік підкреслено, що управління ризиками зміни клімату є ключовим для забезпечення безпеки та економічного розвитку Європи, а зміна клімату розглядається як «множник загрози», який активізує проблеми з дефіцитом води та продовольства, пандеміями і міграцією [6, с. 308].

ЄС докладає всіх зусиль, щоб зробити Європу першим кліматично нейтральним континентом до 2050 року. Зелений пакт для Європи допоможе досягти цієї мети шляхом скорочення вибору парникових газів, інвестування в чисті технології та захист навколишнього середовища, а також шляхом усунення неминучих наслідків зміни клімату.

У відповідь на зміну клімату ЄС вживає певних заходів, в тому числі реагує на підвищення середньої температури атмосфери Землі, що викликане збільшенням викидів парникових газів через людську діяльність. Підвищення середньої температури атмосфери Землі має багато наслідків, включаючи збільшення екстремальних погодних явищ, таких як повінь, посуха і урагани. Ці явища не тільки становлять пряму загрозу для людей, але також можуть порушити виробництво продуктів харчування та дефіцит води, що, в свою чергу, може спровокувати голод, конфлікти та міграцію.

ЄС є світовим лідером у боротьбі зі зміною клімату. ЄС активно співпрацює з іншими країнами і регіонами для досягнення Паризької угоди, щоб гарантувати, що глобальні середні температури не піднімаються вище 2 градусів за доіндустріального рівня, і працює над обмеженням підвищення температури до 1,5 градуса.

ЄС прагне досягти кліматичної нейтральності до 2050 року і скоротити чисті викиди парникових газів щонайменше на 55% нижче рівня 1990 року до 2030 року. Ці цілі будуть закріплені в першому Європейському законі про клімат, і

пакет заходів, включених до Зеленого пакту для Європи, дозволить всім без винятку європейським громадянам і бізнесу отримати вигоду від переходу до стійкої зеленої економіки.

В рамках Стратегії адаптації до зміни клімату ЄС буде проведено будівництво протипаводкових споруд, розвиток посухостійких сільськогосподарських культур і зміни будівельних норм і правил і надає міжнародну допомогу для створення національної стійкості до зміни клімату.

ЄС також розробляє стратегії для боротьби з екологічними загрозами, такими як зміни клімату, забруднення навколишнього середовища та вичерпання природних ресурсів. Крім того, у відповідь на епідеміологічні загрози, такі як пандемії, ЄС створює механізми для координації дій у сфері охорони здоров'я, швидкого реагування на спалахи інфекцій та забезпечення доступу до необхідних медичних ресурсів [64].

ЄС докладає значних зусиль для боротьби з транснаціональними загрозами, використовуючи широкий спектр інструментів та механізмів для забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Співпраця між державами-членами, міжнародними організаціями та іншими зацікавленими сторонами є ключовим елементом у досягненні цієї мети. Завдяки комплексному підходу, ЄС демонструє здатність ефективно реагувати на сучасні виклики та загрози, що стоять перед ним.

Таким чином, у рамках поточної політики розширення проблеми міграції, енергетичної безпеки, тероризму та організованої злочинності поділяються між ЄС, Західними Балканами та Туреччиною. Їх можна вирішувати тільки разом. Однак стійкість цих країн не можна сприймати як належне. ЄС має унікальний вплив у всіх цих країнах. Стратегічним викликом для ЄС є сприяння політичним реформам, верховенству права, економічній конвергенції та добросусідським відносинам на Західних Балканах та в Туреччині, а також спільне співробітництво в різних секторах.

3.2. Перспективи розвитку міжнародних відносин ЄС на світовій арені

Сучасний етап європейської інтеграції став символом постбіполярної глобалізації в Європі. Після підписання Маастрихтського договору лідери Європейського Союзу почали розглядати всі європейські країни як частину процесу європеїзації. ЄС, який продовжує бути найбільшою та найуспішнішою інтеграційною спільнотою у світі, об'єктивно приречений відігравати ключову роль у формуванні багатопольярного світового порядку. Для досягнення цієї мети Європейський Союз прагне стати глобальним гравцем, здатним вирішувати складні завдання у світовій політиці та економіці.

Однак питання залишається відкритим: чи готові європейці взяти на себе роль глобального лідера? Адже спочатку ЄС створювався як регіональна економічна організація країн Західної Європи під час відокремлення від процесів «старої» регіоналізації, що існувала під час "холодної війни" під патронатом США та НАТО. Трансформація ЄС у глобального гравця вимагає адаптації до нових геополітичних викликів та внутрішньої консолідації. Крім того, розвиток сучасних міжнародних відносин визначається двома протилежними процесами – глобалізацією та фрагментацією світового простору, що ускладнює роль ЄС на світовій арені.

Одним із найважливіших аспектів глобальної суб'єктності ЄС є його відносини зі Сполученими Штатами, Росією та іншими ключовими міжнародними гравцями. Взаємодія в рамках НАТО продовжує мати вирішальний вплив на стратегію ЄС у сфері безпеки та оборони. Проте роль ЄС у глобальній безпеці залишається питанням для обговорення, зокрема через внутрішню неоднорідність та різні підходи країн-членів до вирішення міжнародних питань [7, с. 22].

Після початку війни в Україні та посилення геополітичної напруги між Заходом і Росією ЄС почав відігравати більш активну роль у міжнародних відносинах, особливо у сферах санкційної політики та підтримки міжнародних ініціатив щодо забезпечення миру. Союз також активно долучається до подолання наслідків глобальних економічних криз, підтримуючи сталий розвиток та захист довкілля через ініціативи, такі як «Зелений курс».

ЄС прагне відігравати більш активну роль у світових справах, зокрема, через участь у врегулюванні міжнародних конфліктів, посилення дипломатичних зв'язків та розширення партнерства з країнами, що розвиваються. Це включає ініціативи, спрямовані на безпеку та стабільність, особливо в регіонах, що межують з Європою, таких як Східна Європа, Близький Схід та Північна Африка.

Проте тенденція переходу від співпраці до конкуренції ставить критичні питання для майбутньої ролі ЄС на світовій арені. На тлі постійної нестабільності найбільшими активами ЄС є його відносна внутрішня стійкість, його демократія і плюралістичне суспільство, а також його відносна економічна міць. Розширення Союзу потенційно до 35 країн до середини 2030-х років може зміцнити його позиції як суб'єкта безпеки на європейському континенті і, можливо, за його межами [71, с. 13].

Проте деякі науковці зараз вказують на кризу політичної системи ЄС. Нинішня крихка політична ситуація в Європі, символізована кризою партій політичного центру та зростанням євроскептичних та праворадикальних партій, свідчить про те, що зараз не ідеальний час для масштабних експериментів, таких як нове розширення ЄС. Разом з тим геополітична ситуація, спровокована вторгненням Росії в Україну, змусила ЄС розкрити крила, щоб запропонувати захист європейським країнам під тиском і гарантувати безпеку в ЄС в цілому. Для того, щоб вийти за рамки цього «парадоксу розширення», вкрай важливо, щоб програма розширення керувалася всебічними оцінками ризиків, користувалась перевагами розширення та створювала гарантії щодо основних сфер політики.

Більш того, важливо, щоб політичні лідери в Європі не представляли свої електорати доконаним фактом, коли йдеться про результати процесів вступу кандидатів [77, с. 35].

У нинішньому вигляді, ймовірно, ЄС не зможе вмістити наступне розширення, якщо багато країн приєднаються одночасно. Це завдання буде складним, як справедливо заявила радниця з питань інституцій та розширення ЄС Ільке Тойгюр: «Рухаючись вперед, ЄС стикається зі складною картиною, яка розділяє розширення, інституційні реформи та економічну безпеку ЄС». Щоб зменшити ризик перебільшення кількості держав-членів, ЄС доведеться пом'якшити свої амбіції та витратити час на реформи [75].

Крім того, зростає роль ЄС у глобальній економіці. Союз прагне зміцнити свої позиції через розширення економічного співробітництва з країнами Азії, Африки та Латинської Америки. Нові торговельні угоди та інвестиційні проєкти сприяють тому, що ЄС поступово виходить за межі свого регіонального статусу та стає важливим гравцем на глобальному ринку.

Геополітична фрагментація і перехід до кліматичної нейтральності, включаючи нульові галузі, призводять до нових загроз економічному зростанню. Стійке економічне і технологічне суперництво між США і Китаєм, а також поява нових регіональних блоків, ймовірно, вплинуть на глобальні торговельні відносини.

Незважаючи на це, ЄС продовжує бути одним із найбільших торговельних блоків у світі. ЄС продовжує розглядати можливість розширення, зокрема за рахунок країн Західних Балкан, а також зміцнює свої відносини із країнами Східного партнерства. Ці країни можуть поступово наближатися до європейських стандартів у різних сферах, що сприятиме стабільності та розвитку сусідніх регіонів.

Директор офісу Німецького фонду Маршалла в Берліні Йорг Форбріг 7 травня 2020 року представив чотири сценарії для Східного партнерства на

наступні десять років. Найоптимістичніший передбачає збереження статус-кво і розвиток економічної співпраці з країнами-партнерами, уникнення політичної інтеграції, чому протистоїть Росія. Цей сценарій назвали «прагматичною інтеграцією». Він передбачає, що ЄС припинить розширення і не чинитиме тиску на країни-партнери щодо їх адаптації до європейських стандартів. Другий сценарій, «повторне відвідання Росією Німеччини», передбачає, що Росія активізує тиск на країни Східної Європи, прагнучи домінувати над ними, і навіть спробує впливати на Західну Європу. Третій варіант – «Поворот ЄС до Москви», за якого ЄС може відновити стосунки з Росією і припинити санкції, що негативно вплине на країни Східного партнерства. Четвертий сценарій передбачає радикальні зміни в країнах-партнерах, які мобілізуються і зменшать вплив третіх сторін, включаючи ЄС, США та Росію. Однак жоден з цих сценаріїв не обіцяє Східному партнерству стабільності, що робить ситуацію ще складнішою для країн регіону [39].

Таким чином, перспективи розвитку міжнародних відносин ЄС будуть визначатися його здатністю адаптуватися до нових глобальних викликів, включаючи зміни у світовій економіці, геополітиці та технологіях.

3.3. Сучасний стан та перспективи співпраці країн ЄС з Україною

Співпраця між Європейським Союзом та Україною є важливою складовою сучасного європейського політичного та економічного ландшафту. З моменту підписання Угоди про асоціацію у 2014 році, яка включає положення про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (DCFTA), відносини між Україною та ЄС набули нового рівня інтеграції та взаємодії. Ця угода стала ключовим інструментом для підтримки реформ в Україні, спрямованих на зміцнення демократії, верховенства права та економічної стабільності.

Економічна співпраця охоплює різноманітні аспекти, від зменшення митних бар'єрів до інвестицій у стратегічні галузі української економіки. Політичний діалог між ЄС та Україною, що здійснюється на різних рівнях, включає регулярні саміти, міністерські зустрічі та експертні консультації. ЄС відіграє значну роль у підтримці політичних реформ в Україні, особливо у сфері боротьби з корупцією, дотримання прав людини та зміцнення демократичних інститутів.

Безпекова співпраця набула особливої важливості після початку російської агресії проти України у 2014 році. ЄС надає Україні політичну, економічну та технічну підтримку для зміцнення її обороноздатності та стійкості перед зовнішніми загрозами. Спільні зусилля включають реформи у секторі безпеки, протидію гібридним загрозам, включаючи кібербезпеку, та підтримку стратегічних комунікацій.

Дослідження сучасного стану співпраці між країнами ЄС та Україною дозволяє виявити досягнення, виклики та перспективи подальшого розвитку цих відносин. Аналізуючи економічні, політичні та безпекові аспекти співпраці, можна окреслити шляхи для поглиблення інтеграції та ефективнішої підтримки реформ в Україні, що є важливим для стабільності та процвітання не лише України, але й Європейського Союзу в цілому.

З моменту набуття Україною незалежності співпраця з ЄС розвивається нерівномірно. У 1994 р. Україна підписала з Євросоюзом Угоду про партнерство та співпрацю. Ця угода передбачала Україні чималі економічні вигоди. Проте процес встановлення партнерських відносин України з ЄС почався значно пізніше [48, с. 56].

Підписана 1994 року угода набула чинності лише 1 березня 1998 р. На цьому просування України до ЄС призупинилось на деякий час. Адже за рівнем соціально-економічного розвитку Україна істотно відставала від багатьох країн субрегіону, рівень національної економіки був нижчим не лише за європейські країни, а й за багатьох країн, що розвиваються. Європейському союзу на той

момент було не вигідно спрямовувати великі кошти на вирішення проблем нестабільної української економіки.

Україна дуже довгий час боролась за надання статусу асоційованого члена ЄС. Революційним кроком у питаннях реалізації євроінтеграційного спрямування України стали розробка та попереднє підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2008 р. У рамках Угоди про асоціацію Україна та ЄС вели переговори про укладання Угоди про «глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі» у межах якого передбачено як зниження тарифів, так і зниження витрат торгівлі та спрощення митного режиму [9, с. 216].

Проте у той же час угода про асоціацію мала низку негативних юридичних аспектів для України, а саме: укладання угоди не передбачало набуття «асоційованого членства» в ЄС; у Угоді була відсутня згадка про перспективу членства України в ЄС, що суттєво віддаляло Україну від досягнення кінцевої мети – набуття повного членства в ЄС у середньостроковій перспективі.

Після бурхливих подій кінця 2013 – початку 2014 року відбулося кілька принципово важливих змін у розумінні політико-юридичних питань та питань безпеки, які є складовою частиною Угоди про асоціацію України з ЄС.

До 21 березня 2014 р. тривав переговорний процес розроблення тексту договору між Україною, ЄС та його членами. 21 березня 2014 р. представники ЄС та прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк підписали політичний блок Угоди. Було підписано ту частину документа, яка стосувалася політичної взаємодії, питань безпеки та боротьби з тероризмом [9, с. 258].

27 червня 2014 р. під час саміту ЄС у Брюсселі було підписано економічну частину Угоди. Економічна частина передбачала поглиблену економічну інтеграцію України з ЄС та створення зони вільної торгівлі (ЗВТ). 16 березня 2014 р. Верховна рада України схвалила законопроект про ратифікацію угоди, який цього ж дня був підписаний президентом України П. Порошенком.

Далі Україна лише зміцнювала свій курс у зовнішній політиці. У 2019 році Верховна рада юридично закріпила у Конституції України курс на вступ до Євросоюзу [1]. У 2017 році було схвалено Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції, яка у 2022 році набула редакції і була продовжена до 2026 року. В ній вказано, що: «Інтеграція України в європейський політичний, економічний та культурний простір є цивілізаційним вибором українського суспільства» [11, с. 190].

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., докорінним чином прискорила курс держави на вступ до Європейського Союзу. Президент України підписав 28 лютого 2022 р. офіційну заявку на вступ України до Європейського Союзу. У відповідь на звернення Ради Європейського Союзу Європейська Комісія розпочала підготовку оцінки стану реформ для отримання Україною статусу держави – кандидата на членство в Європейському Союзі.

Нещодавно Володимир Зеленський анонсував підготовку умов договору про приєднання України до Євросоюзу. Президент наголосив, що також найближчими місяцями Україна має показати прогрес у наближенні вступу до ЄС.

«Це і процедура скринінгу, і підготовка умов майбутнього договору про приєднання України до ЄС. Будуть і нові двосторонні безпекові угоди з нашими партнерами», — розповів Зеленський [26].

Економічні відносини між Європейським Союзом та Україною значно зміцніли після підписання Угоди про асоціацію у 2014 році, яка включає глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (DCFTA). Угода сприяє зменшенню митних бар'єрів та поліпшенню доступу українських товарів і послуг на європейський ринок. Це дало поштовх для зростання двосторонньої торгівлі, і ЄС став найбільшим торговельним партнером України, охоплюючи близько 40% її зовнішньої торгівлі. Важливим аспектом співпраці є також макрофінансова

допомога, яку ЄС надає Україні для стабілізації її економіки та підтримки структурних реформ.

Наразі Європейський Союз є головним торговельним партнером України. Європейський Союз є головним торговельним партнером України. У 2022 році питома вага торгівлі товарами з ЄС склала 55,2 % від загального обсягу торгівлі України. У 2023 році цей показник був на рівні 56,0 % [2].

Політичні відносини між ЄС та Україною характеризуються тісною взаємодією та постійним діалогом на різних рівнях. У рамках Угоди про асоціацію діє політичний діалог, який включає регулярні саміти, зустрічі на рівні міністрів та експертів. ЄС активно підтримує реформи в Україні, спрямовані на зміцнення демократії, верховенства права та боротьбу з корупцією. Важливу роль у політичній співпраці відіграє також співпраця у сфері прав людини, зокрема, щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення.

Співпраця у сфері безпеки стала ще більш актуальною після початку російської агресії проти України у 2014 році. ЄС надає значну політичну, економічну та технічну підтримку Україні для зміцнення її обороноздатності та стійкості. Одним із важливих аспектів цієї співпраці є місія ЄС з цивільного врядування (EUAM Ukraine), яка допомагає реформувати сектор цивільної безпеки України. Крім того, ЄС активно підтримує зусилля України у боротьбі з гібридними загрозами, включаючи кібербезпеку, стратегічні комунікації та протидію дезінформації.

Спільні зусилля ЄС та України спрямовані на зміцнення регіональної стабільності та безпеки, що має позитивний вплив на загальну ситуацію в Європі.

Проте якщо ж казати про перспективи вступу України в ЄС, то тут є багато думок. Набуття статусу кандидата – це фактично лише початок роботи над вступом до ЄС. Потребується перенесення всіх норм права ЄС до законодавства країни-кандидата. А це 88 тисяч сторінок законодавчих актів. Обійти цю роботу

неможливо, адже якщо в країні не діють усі норми європейського права, то її вступ до ЄС перетвориться на хаос. При цьому не слід забувати, що Україна в рамках угоди про асоціацію вже йде шляхом впровадження законодавства ЄС, хоча поки що далека від його завершення [51].

З правової перспективи не можна говорити про швидкий вступ до ЄС, оскільки сам процес прийняття займе відповідну кількість часу. Однак, важливо зазначити, що процес уже запущено. Незважаючи на несподіваність цього факту, саме період російської агресії на території України став оптимальним моментом для подання заявки на вступ до Євросоюзу. Як зазначає Макаренко Наталія – кандидат юридичних наук – у своїй статті, «Навіть у спокійніші часи незалежна Україна не мала такої близькості до членства в ЄС» [36, с. 155]. Незважаючи на те, що процес вступу до ЄС є тривалим та складним, зараз є можливість змінити хід історії та сподіватися на швидкий розвиток України в напрямі європейської інтеграції.

Так само слід додати, що не всі країни-члени ЄС готові прийняти в свої ряди країну з нестабільною внутрішньою ситуацією в зв'язку з війною на її теренах. Після завершення війни, головним питанням стане відбудова України, адже наразі досить очевидно, що значна частина інфраструктури держави була зруйнована. Це може стати проблемою для Європи, оскільки у разі вступу України до ЄС, вона не зможе залишатися осторонь цих подій.

Проте можливо, саме країни-члени Європейського Союзу допоможуть відбудувати нашу країну, не за рахунок коштів ЄС, а за рахунок коштів країни-агресора Росії, які зараз заморожені у світових банках. Однією з таких країн, що підтримує Україну на шляху до ЄС, є Республіка Польща.

Важливо розуміти, що процес вступу України до Європейського Союзу стосується не лише України, а й майбутнього самого ЄС, який є найбільшим прикладом розвитку та демократії. Тому, у деяких випадках, вступ України до ЄС може бути складним. Ні одна країна, як Україна, не заплатила таку високу

ціну за можливість стати повноправним членом Європейського Союзу, і суспільству варто це розуміти [36, с. 156].

Таким чином, Європейський Союз виступає значним гравцем у міжнародному порядку, активно впливаючи на політичні, економічні та безпекові процеси. ЄС діє як стабілізуюча сила, сприяючи збереженню миру та безпеки у регіоні та на глобальному рівні. Його участь у міжнародних організаціях та ініціативах, таких як ООН і НАТО, підтверджує його ключову роль у глобальному управлінні та міжнародних відносинах. ЄС також активно підтримує ініціативи з розвитку прав людини, демократії та верховенства права на глобальному рівні. ЄС розробив та впроваджує ефективні політики та стратегії для боротьби з транснаціональними загрозами, такими як тероризм, організована злочинність та поширення зброї масового знищення. Співпраця між ЄС та Україною залишається на високому рівні, охоплюючи політичні, економічні та безпекові аспекти. ЄС надає Україні значну підтримку у процесі реформ, економічного розвитку та зміцнення безпеки.

ВИСНОВКИ

Зовнішня політика Європейського Союзу є складним і динамічним процесом, що відображає як внутрішні, так і зовнішні виклики, з якими стикаються країни-члени Союзу. У першому розділі дослідження було розглянуто теоретико-методологічні засади зовнішньої політики ЄС, які підкреслюють важливість інтеграційних процесів і спільних інтересів країн-членів. З моменту свого започаткування у 1970 році зовнішня політика Європейського Союзу пройшла значний шлях розвитку, переходячи від обмежених амбіцій до комплексної стратегії, що охоплює різноманітні сфери. Розширення зовнішньої політики, зокрема включення оборонної складової, закріпило ЄС як важливого актора на міжнародній арені. У сучасному контексті ЄС намагається підвищити свою присутність у стратегічно важливих регіонах, одночасно формуючи свої цінності та норми як основу для міжнародної взаємодії.

Сучасна зовнішня політика ЄС стикається з новими викликами, включаючи тероризм, міграційні кризи та зміни клімату, які вимагають адаптації та розвитку нових підходів. У цьому контексті спільна оборонна політика та активна участь у міжнародних гуманітарних ініціативах свідчать про прагнення ЄС забезпечити стабільність і безпеку на глобальному рівні, водночас зміцнюючи свій вплив як нормативного гравця у міжнародних відносинах.

У другому розділі було проаналізовано етапи розвитку зовнішньої політики ЄС, яка, з моменту свого створення, пройшла значний шлях у напрямку глобальної інтеграції та взаємодії з іншими міжнародними акторами. Взаємодія Союзу з різними регіонами світу, а також його внесок у міжнародний порядок і право демонструють прагнення ЄС стати активним учасником глобальної політики. Протягом цього часу ЄС сформував унікальний підхід до вирішення міжнародних конфліктів та співпраці в рамках міжнародних організацій.

Розвиток зовнішньої політики Європейського Союзу пройшов через кілька важливих етапів, починаючи з періоду після Другої світової війни. З початку європейської інтеграції, ініційованої під впливом зовнішніх факторів, таких як «план Маршалла» та загроза з боку СРСР, країни Західної Європи об'єднувалися для забезпечення стабільності та безпеки. Основою для створення політичних і військових союзів стало прагнення до колективної безпеки, що знайшло своє вираження в Брюссельському договорі та вступі до НАТО.

Подальші кроки, такі як Римський договір і Єдиний Європейський Акт, підкреслили важливість економічної інтеграції, водночас поступово прокладаючи шлях до формування спільної зовнішньої політики. Під впливом глобальних змін, зокрема розпаду Радянського Союзу, виникли нові виклики, що змусили ЄС переглянути свою роль у міжнародних відносинах та перейти до більш структурованої політики, зокрема через Маастрихтський договір, який закріпив концепцію спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Третій розділ присвячений сучасному стану і перспективам впливу ЄС на глобальну безпеку. Боротьба з транснаціональними загрозами, такими як тероризм і організована злочинність, є пріоритетним напрямком зовнішньої політики ЄС, що свідчить про необхідність колективних дій у сфері безпеки. Глобальна стратегія ЄС 2016 року підкреслює важливість співпраці між державами-членами у сфері безпеки, включаючи обмін інформацією, кібербезпеку та управління міграцією. Крім того, ЄС надає підтримку країнам, що зазнають впливу цих загроз, зокрема через програми гуманітарної допомоги та спільні ініціативи.

Перспективи розвитку міжнародних відносин ЄС на світовій арені свідчать про його здатність адаптуватися до нових викликів, зокрема в контексті глобалізації та змін у міжнародному балансі сил. У сучасному контексті європейської інтеграції Європейський Союз займає ключову позицію у формуванні багатопольного світового порядку, поступово трансформуючи

свою роль з регіонального гравця в глобального. Однак ця амбіція супроводжується значними викликами, зокрема внутрішньою неоднорідністю країн-членів та змінами в міжнародному політичному середовищі.

Після початку війни в Україні ЄС почав активніше долучатися до вирішення міжнародних конфліктів, розвиваючи санкційну політику та ініціативи з підтримки миру. Паралельно, Союз стикається з труднощами, пов'язаними з політичною кризою, підвищенням євроскептицизму та праворадикальних настроїв, що ускладнює його здатність до масштабного розширення. Зокрема, співпраця з Україною, яка стала особливо важливою у контексті останніх подій, відкриває нові можливості для зміцнення безпеки в Європі та підвищення ролі ЄС як глобального актора.

Незважаючи на ці проблеми, ЄС має потенціал для зміцнення своїх позицій на глобальному ринку через розширення економічного співробітництва з країнами Азії, Африки та Латинської Америки, а також через участь у формуванні нових торгових угод. Проте необхідно усвідомлювати ризики, пов'язані з геополітичною фрагментацією, що може негативно вплинути на економічне зростання.

Загалом, майбутнє міжнародних відносин ЄС залежить від його здатності адаптуватися до нових викликів, таких як економічні зміни, глобальні технологічні тренди та політична динаміка на світовій арені. Тільки за умов ефективної внутрішньої консолідації та стратегічного партнерства з іншими міжнародними акторами ЄС зможе реалізувати свій потенціал як ключовий гравець у глобальних справах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство закордонних справ України. Меморандум про взаєморозуміння між МЗС України, Грузії та Молдови щодо започаткування посиленого співробітництва з питань європейської інтеграції – Асоційованого Трію від 17 травня 2021 року. – URL: <http://surl.li/gwqke>
2. Міністерство економіки України. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2023 році. – URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ae131754-36dc-4e6f-9a8f-89e872b8b451&title=BiuletenPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas>
3. Абрамович О. Біженці та економіка – які наслідки для ЄС має вплив українців. Радіо свобода. 2023. 17. жовт. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bizhentsi-ta-ekonomika-yaki-naslidky-dlya-yes-maye-naplyv-ukrayintsiv/32641171.html>
4. Алексеєнко І. В. Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір : підруч. ; за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. І. В. Алексеєнко / І. В. Алексеєнко, А. І. Курас, А. Х. Маргулов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 164 с.
5. Батченко Л. В. Економіка європейського союзу та порівняльний аналіз соціальноекономічних систем країн Європи: підручник / Л. В. Батченко, Л. І. Дмитриченко, К. Є. Мойсеєнко, О. Г. Ткаченко, Є. І. Кулик. Донецьк: ДонДУУ, 2008. 315 с.
6. Бояр А. О. Європейський Союз : навч. посіб. / А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін.; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
7. Брусиловська О. І. Перспективи розвитку політики ЄС: глобальні та регіональні виміри: монографія / колектив авторів; за заг. ред. О. І.

Брусиловської, І. М. Ковалю. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 200 с.

8. Бутенко А. М., Ломпей Ю. І. Економічні та соціальні наслідки розширення ЄС. *Спецвипуск за підсумками щорічної міжнародної студентської наукової конференції «Україна в сучасній системі міжнародних відносин»*. 2014. С. 187–193.

9. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. К.: Вид-во Києво-Могилянська академія, 2011. 395 с.

10. Гірман А. П. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки Європейського Союзу / А. П. Гірман, В. А. Волкова, А. О. Ковальчук. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. № 6. С. 12–14.

11. Годлюк А. Позиції НАТО і ЄС щодо інтеграції України до європейської та євроатлантичних структур в умовах кризи Європейської безпеки. *Міжнародні відносини: історія та сучасність*. 2021. № 5. С. 185–197.

12. Горбач О., Сигідус К. Порівняльний аналіз Європейської стратегії безпеки (2003) та Глобальної стратегії Європейського Союзу (2016). 2017. С. 57–62

13. Гриненко В. В. Європейська інтеграція та міжнародні відносини : конспект лекцій для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування / В. В. Гриненко, Х. І. Калашнікова; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 106 с.

14. Грубінко А. В. Європейський Союз після Brexit: продовження історії Моногр. / А. В. Грубінко, А. Ю. Мартинов. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.

15. Грубінко А. В. Європейська інтеграція: історія та сучасність. *Європейські історичні студії*. 2020. № 15. С. 6–24.

16. Зануда А. Як українські біженці допомогли економіці ЄС і що може втратити Україна. BBC News Україна. 2023. 27. лют. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ceqvw58zj8po> } <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ceqvw58zj8po>
17. Ільницька У. В. Євро-Середземноморське партнерство: формування та динаміка трансформацій у контексті суспільно-політичних, енергетичних та економічних викликів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. № 49. С. 51–56. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-9>
18. Карпчук Н. Євроскептицизм – виклик ролі ЄС як глобального безпекового актора. *Волинський національний університет імені Лесі Українки. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 2. С. 20–32
19. Кеда М. К. Європейський Союз: від ідеї до імплементації. Практикум / Упорядники: М.К. Кеда та ін.: Навч.-метод. посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 616 с.
20. Копійка В. В., Шинакренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинакренко; за ред. Л. В. Губерського. 2-ге вид., виправл. і доповн. К.: Знання, 2012. 759 с.
21. Крижний А. Найгірше попереду: як війна в Україні впливає на європейські економіки, – дослідження. УНІАН. 2023. 22. верес. – URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/naygirshe-poperedu-yak-viyna-v-ukrajini-vplivaye-na-yevropeyski-ekonomiki-doslidzhennya-12401823.html>
22. Макаренко Н. А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на євроінтеграцію. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 366–369.

23. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк К.: «Центр учбової літератури», 2015. 320 с.
24. Мартинюк Я. Ю., Корнієнко В. О. Позиції Європейського Союзу у світовій економіці. Вінницький національний технічний університет, 2020. – URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/29852>
25. Миронова М. А. Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС: конспект лекцій. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. 111 с.
26. Михайлов Д. Зеленський анонсував підготовку умов договору про приєднання України до Євросоюзу. Суспільне новини. 2024. 1. лип. – URL: <https://suspilne.media/781143-zelenskij-anonsuvav-pidgotovku-umov-dogovoru-pro-priednanna-ukraini-do-evrosouzu/>
27. Місюра А. О., Паливода В. О. Концептуальні підходи НАТО та ЄС до забезпечення стійкості держави і суспільства у сфері національної безпеки / Відділ проблем національної безпеки Національний інститут стратегічних досліджень, 2018. 15 с.
28. Муравйова В. І. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015. Кн. третя : Право зовнішніх зносин Європейського союзу / В.І. Муравйов, М. М. Микієвич, І. Г. Білас та ін. К. : Ін Юре, 2015. 408 с.
29. Палагнюк Ю. В. Європейська політика сусідства як інструмент співробітництва ЄС з Україною / Ю. В. Палагнюк. *Наукові праці : Науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. 2011. Вип. 147. Т. 159. Державне управління. С. 49–53.
30. Полторацький Л. С. ЄС у сучасній системі міжнародної безпеки в контексті нових викликів і загроз. *Дипломатична академія України при МЗС України*. 2012. № 18. С. 182–188.

31. Радлінська О. П. Лісабонський договір: чи має майбутнє ЄС? *Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних організацій*. 2010. № 88. С. 85–86.
32. Резнікова Н. В. Глобальні проблеми у фокусі нормативної сили ЄС: виклики для координації понять та оцінки існуючих і потенційних загроз. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. *Журнал Європейського і порівняльного права, випуск*. 2020. № 12. С. 35–40
33. Рудько С. О. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період : навчально-методичний посібник із курсу / С. О. Рудько. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 412 с.
34. Сидорук Т. Європейська політика сусідства і процеси реформування у країнах Східної Європи. Політичний менеджмент. Серія: Регіональна інтеграція, (4), 160-170. – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=PoMe_2010_4_19
35. Сорочинська О. «Союз для Середземномор'я»: пріоритети та реалізація. Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива. 2013. № 3. С. 199–202. – URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2351>
36. Сухушина О., Овчаренко О. Проблеми інтеграції країн Балканського субрегіону в ЄС в умовах глобалізації. *Соціально-політичні процеси в Україні та світі у контексті глобалізаційних перетворень*. 2021. С. 152–156.
37. Хмель А. О. Зовнішня політика країн Європейського Союзу : методичні вказівки / А. О. Хмель. – Миколаїв : Видво ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. № 375. 152 с.
38. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. Транснаціональна злочинність. – URL:

https://web.archive.org/web/20170519031327mp_/http://leksika.com.ua/12201113/leg/transnatsionalna_zlochinnist

39. Шкурко Д. Східне Партнерство: Що чекає партнерів ЄС за 10 років? // Укрінформ. 2020. 22. трав. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3030626-shidne-partnerstvo-so-cekae-partneriv-es-za-10-rokiv.html>

40. Шнирков О. І. Місце Європейського Союзу у світовій економіці: матеріали для лекцій для студентів напряму «Міжнародні відносини». Київ: Ніка-Центр, 2019. 15 с.

41. Шостко О. Ю. Сучасна політика ЄС у сфері протидії організованих злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 21. Частина II. Том 3, 2013. С. 257–260

42. Яворович Т., Богданьок О. ЄС затвердив «стратегічний компас» у сфері безпеки та оборони. Про що йдеться у документі. Суспільне новини, 2022. 22. бер. – URL: <https://suspilne.media/220073-es-zatverdiv-strategicnij-kompas-u-sferi-bezpeki-ta-oboroni/>

43. Яковюк І. В. Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу: історія питання. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. № 10. С. 76–87.

44. Яковюк І. В. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: монографія. К. : Ред. журн. «Право України»; Х. : Право, 2013. 208 с.

45. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4. С. 82–92.

46. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Іван Васильович Яковюк ; наук. конс. О. В. Петришин ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2013. 474 с.

47. ЄС: посібник для журналістів / Представництво Європейського Союзу в Україні, 2017. 138 с.
48. Центр Разумкова. Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. Київ, 2021. 120 с.
49. Урядовий портал. Дмитро Кулеба назвав три принципи модернізації «Східного Партнерства» ЄС // Міністерство закордонних справ України. 2022. 12. груд. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmytro-kuleba-nazvav-try-pryntsypy-modernizatsii-skhidnoho-partnerstva-ies>
50. Göral E. A critique of European Neighbourhood policy: the case of russian intervention in Ukraine. *Marmara Journal of European Studies*, 2015. Pp. 159–177
51. Heath R. The race for EU membership. *Politico*. 2016. – URL: <https://www.politico.eu/article/the-race-for-eumembership-neighborhood-turkey-uk-european-commission>
52. Kaunert C., Zwolski K. The EU as a global security actor: a comprehensive analysis beyond CFSP and JHA. Basingstoke, GB: Palgrave Macmillan, 2013. – URL: https://www.researchgate.net/publication/313365396_The_EU_as_a_Global_Security_Actor_A_Comprehensive_Analysis_beyond_CFSP_and_JHA#fullTextFileContent
53. Yonca Ö. The European Union as a civilian power: the case of the EU's trade policy. 2012. pp. 63–94. – URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1310>
54. Manners I. Normative Power Europe: a contradiction in terms? *JCMS* 2002 Volume 40. Number 2. pp. 235–258. – URL: <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/mannersnormativepower.pdf>
55. Laidi Z. A normative hegemon? The unintended consequences of European power . 16 p. – URL: https://www.emmanouilidis.eu/download/Delphic-Oracle_Zaki-Laidi.pdf

56. Tocci N. How the war in Ukraine has transformed the EU. Social Europe. 2023. 15. novemb. – URL: <https://www.socialeurope.eu/how-the-war-in-ukraine-has-transformed-the-eu>
57. The Brussels Treaty signed on 17 March 1948. – URL: https://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/manual/Listos%20para%20subir%20II/Europa/Union-Europea-Occ/tratado_union_europea_occ.pdf
58. European security strategy. A secure Europe in a better world, 2003. – URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>
59. Report on the Implementation of the European Security Strategy . Providing Security in a Changing World . Brussels, 11 December 2008 . – URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/104630.pdf
60. A strategic compass for security and defence, 2022. – URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
61. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – URL: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
62. EUR-Lex. Access to European Union law. Council Decision (CFSP) 2023/654 of 20 March 2023 in support of the implementation of United Nations Security Council Resolution 1540 (2004) on the non-proliferation of weapons of mass destruction and their means of delivery. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023D0654>
63. European Parliament resolution of 25 October 2011 on organised crime in the European Union. – URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0459_EN.html

64. European Commission, Directorate-General for Communication, Publications Office of the European Union, 2022. – URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/062530>
65. European Commission: Directorate-General for Communication, Publications Office of the European Union, 2022. – URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/062530>
66. European Neighbourhood Policy. Strategy Paper [COM (2004) 373] [Communication from the Commission]. European Commission. 12 May 2004. Brussels : European Commission, 2004. 52 p.
67. The European Neighbourhood Policy. Fact Sheets on the European Union, 2017
68. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. Офіційний веб-сайт. – URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/review-european-neighbourhood-policy-enp_en
69. European Union External Action. Annual progress report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence, March 2024. – URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/StrategicCompass_2nd_Year_Report_0.pdf
70. European Union. Key challenges of our times – the EU in 2022. – URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2694>
71. European Strategy and Policy Analysis System. Global trends to 2040 Choosing Europe's future // Publication office of the European Union. 2024. april. – URL: https://espas.eu/files/espas_files/about/ESPAS-Global-Trends-to-2040-Choosing-Europes-Future.pdf
72. European Commission. Common Security and Defence Policy (CSDP). – URL: <https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/common-security-and-defence->

policy-

[csdp_en#:~:text=1.,remains%20a%20fundamentally%20intergovernmental%20issue](#)

73. European Union External Action. The EU as a global actor. – URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-global-actor_en#:~:text=The%20European%20Union%20and%20its,the%20interests%20of%20European%20citizens

74. European policy centre. Enlargement Package marks a turn in policy to the East. 2023. november. – URL: <https://www.epc.eu/en/Publications/Enlargement-Package-marks-a-turn-in-policy-to-the-East~558a70>

75. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. – URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf

76. European Investment Bank. How bad is the Ukraine war for the European recovery? 2022. – URL: https://www.eib.org/attachments/publications/how_bad_is_the_ukraine_war_for_the_european_recovery_en.pdf

77. Netherlands Institute of International Relations «Clingendael». Beyond the EU enlargement paradox. Optimising opportunities and minimising risks. 2024. march. – URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/Beyond_the_EU_enlargement_paradox_0.pdf

78. Britannica. Transnational threats. – URL: <https://www.britannica.com/topic/transnational-threat>

79. Climate Change Performance Index. – URL: <https://ccpi.org>

80. Trading economics. Germany GDP. – URL: <https://tradingeconomics.com/germany/gdp>

81. OEC. Офіційний веб-сайт. – URL: https://oec.world/en/profile/international_organization/european-union

82. Statista. Gross domestic product of the European Union from 2011 to 2023. – URL: <https://www.statista.com/statistics/279447/gross-domestic-product-gdp-in-the-european-union-eu/>
83. Macrotrends. European Union Unemployment Rate 1991–2024. – URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/EUU/european-union/unemployment-rate#:~:text=European%20Union%20unemployment%20rate%20for,a%200.58%25%20decline%20from%202018>
84. Macrotrends. European Union Inflation Rate 1960–2024. – URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/EUU/european-union/inflation-rate-cpi#:~:text=European%20Union%20inflation%20rate%20for,a%201.15%25%20decline%20from%202019>
85. Trading economics. Euro Area Government Debt. – URL: <https://tradingeconomics.com/euro-area/government-debt>
86. World bank group. GDP growth (annual %) – European Union. – URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=EU>
87. The Nobel Prize 2012. European Union. – URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2012/eu/facts/#:~:text=The%20Nobel%20Peace%20Prize%20was,former%20archenemies%20Germany%20and%20France>

ДОДАТКИ

Додаток А

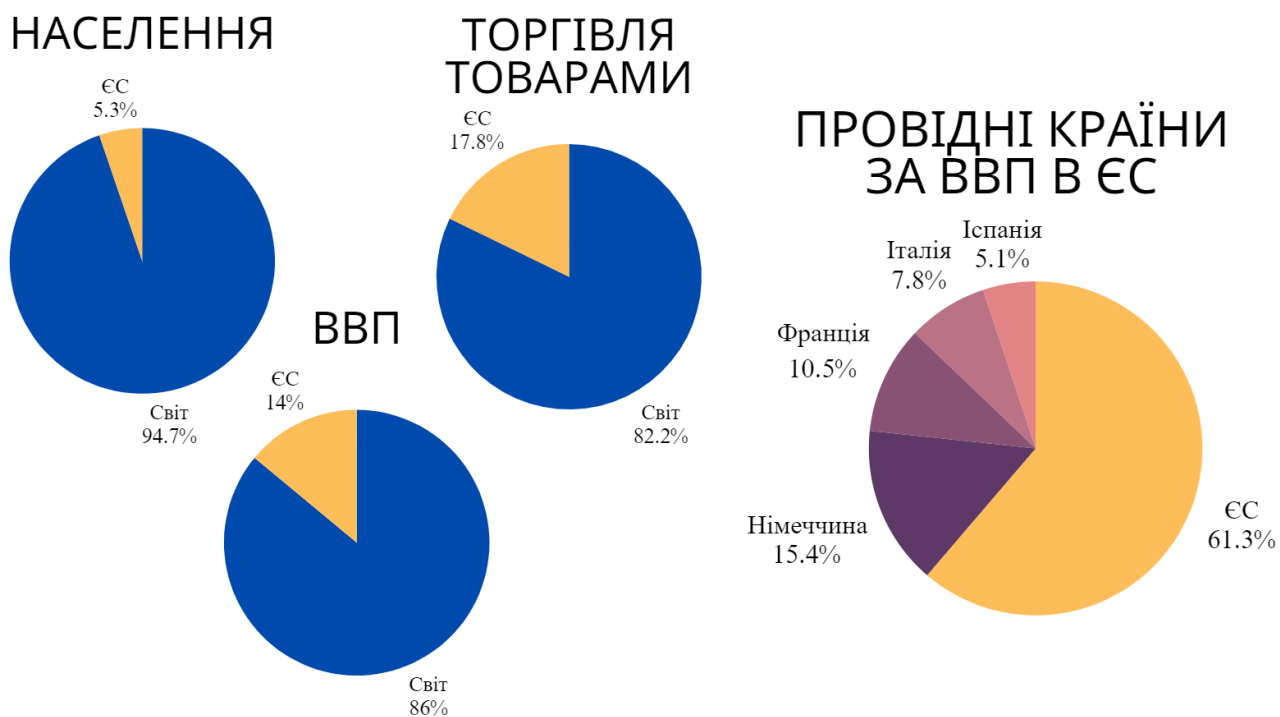

Рис. А.1. Основні показники ЄС за 2023 рік [81]

Динаміка товарного експорту та імпорту нових та старих країн-членів в ЄС
(млрд дол. США)

Країна	Експорт			Імпорт		
	2003	2013	2022	2003	2013	2022
Німеччина	341	633	839	392	688	868
Велика Британія	152	548	–	185	657	–
Франція	240	399	483	206	297	335
Нідерланди	122	224	325	157	340	455
Італія	171	246	342	163	243	336
Бельгія	138	228	299	154	207	321
Іспанія	134	167	230	104	171	240
Австрія	69	129	169	60	109	142
Швеція	55	97	123	51	84	104
Португалія	37	52	77	23	40	55
Фінляндія	25	43	55	27	35	47
Люксембург	12	20	23	9	10	15
Польща	–	139	230	–	139	260
Угорщина	–	66	107	–	75	108
Румунія	–	51	86	–	42	68
Словаччина	–	55	81	–	66	86
Болгарія	–	19	31	–	17	33
Литва	–	18	31	–	16	28
Хорватія	–	15	30	–	7	17
Латвія	–	12	20	–	8	15
Кіпр	–	6	8	–	1	1
Мальта	–	4	7	–	2	2
ЄС	1576	3422	3960	1626	3529	3960

Складено авторкою за джерелом: [68]

Рис. В.1. ЄС як глобальний актор (дані за 2023 рік) [69]

Показники країн ЄС індексу ефективності зміни клімату за 2023 рік

Країна	Значення	Місце в рейтингу
Австрія	58.17	32
Бельгія	55.00	39
Болгарія	46.94	46
Хорватія	57.32	35
Кіпр	53.09	42
Чехія	45.41	52
Данія	75.59	4
Естонія	72.07	5
Фінляндія	61.11	26
Франція	57.12	37
Греція	60.34	28
Іспанія	63.37	18
Нідерланди	69.98	8
Ірландія	51.42	43
Литва	62.99	19
Люксембург	65.09	15
Латвія	57.68	33
Мальта	59.80	29
Німеччина	65.77	14
Польща	44.40	55
Португалія	67.39	13
Румунія	61.50	24
Словаччина	54.47	40
Словенія	53.57	41
Угорщина	45.93	49
Італія	50.60	44

Складено авторкою за джерелом: [65]

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного
бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу магістра студентки спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньої програми «Міжнародно-політична регіоналістика»

Колісник Катерини Василівни

на тему: «Зовнішня політика Європейського Союзу та її вплив на міжнародні
відносини і глобальну безпеку»

05.12.2024 р.

м. Харків

Кваліфікаційна робота Колісник Катерини Василівни демонструє глибоке розуміння складної тематики зовнішньої політики Європейського Союзу та її впливу на глобальні процеси. Авторка продемонструвала здатність до самостійного наукового дослідження, критичного аналізу джерел та формулювання власних висновків.

Протягом роботи над кваліфікаційною роботою, Катерина Василівна продемонструвала достатній рівень відповідальності та самоорганізації. Вона активно співпрацювала з науковою керівницею, своєчасно виконувала поставлені завдання. Авторка продемонструвала роботу з широким спектром наукової літератури та аналітичними матеріалами.

Робота виконана на належному науковому рівні. Авторка продемонструвала здатність до системного аналізу проблем, чітко сформулювала мету дослідження, обґрунтувала вибір методів дослідження та отримала вагомі результати. Особливо слід відзначити: глибокий аналіз теоретичних засад зовнішньої політики ЄС; всебічне дослідження конкретних

прикладів впливу ЄС на міжнародні відносини; використання широкого спектру наукової літератури та аналітичних матеріалів; логічну структуру роботи та чіткість викладу матеріалу.

Результати дослідження Колісник К. В. є актуальними та можуть бути використані для подальших наукових досліджень у галузі міжнародних відносин. Праця має як теоретичне, так і практичне значення. Отримані висновки можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо подальшого розвитку зовнішньої політики ЄС та її впливу на міжнародні відносини.

Зважаючи на належний рівень виконання роботи, актуальність обраної теми та наукову новизну отриманих результатів, вважаю за можливе допустити кваліфікаційну роботу Колісник Катерини Василівни до захисту перед екзаменаційною комісією.

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцентка

Ганна ПАНАСЕНКО

Харківський національний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків
02.12.2024

Екзаменаційній комісії із захисту
кваліфікаційних магістерських робіт
студентів спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра студентки спеціальності
291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Колісник Катерини Василівни

на тему: «Зовнішня політика Європейського Союзу та її вплив на міжнародні
відносини і глобальну безпеку»

Рецензована кваліфікаційна робота магістра Колісник Катерини Василівни присвячена актуальній темі зовнішньої політики Європейського Союзу та її впливу на сучасні міжнародні відносини. Робота демонструє глибоке розуміння авторкою складних процесів, що відбуваються на глобальній арені, та вносить вагомий внесок у дослідження зовнішньої політики ЄС.

Тема роботи є надзвичайно актуальною в контексті глобалізації та зростаючої ролі ЄС як глобального гравця. Сучасна система міжнародних відносин проходить через складні трансформації, які важко передбачити. Дослідження зовнішньої політики ЄС має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки допомагає зрозуміти сучасні міжнародні процеси та передбачати їх подальший розвиток.

Авторка чітко сформулювала мету роботи та завдання дослідження. Зміст роботи повністю відповідає поставленим завданням. Авторка продемонструвала здатність до системного аналізу, використовуючи широкий спектр джерел. Особливо вдалим є розгляд питання, як зовнішня

політика ЄС сприяє миротворчим ініціативам, стабільності та вирішенню міжнародних.

Робота має логічну структуру, всі розділи взаємопов'язані між собою. Колісник К. продемонструвала здатність до системного аналізу, використовуючи широкий спектр джерел.

Авторка також використала широкий спектр методів дослідження, таких як аналіз документів, порівняльний аналіз, системний аналіз. Вибір методів дослідження є обґрунтованим і відповідає поставленим завданням.

Робота виконана на високому науковому рівні. Колісник К. демонструє глибокі знання з міжнародних відносин, європейської інтеграції та політології. Особливу увагу приділено дослідженню політичної, економічної та безпекової співпраці між ЄС та Україною; оцінено ефективність підтримки України з боку ЄС у контексті безпеки та стабільності.

Стиль викладу чіткий, логічний, мова наукова. Оформлення роботи відповідає вимогам.

Проте недостатня увага приділена оцінці результатів та ефективності підтримки ЄС для України в контексті безпеки та стабільності. Цей аспект потребує більш детального аналізу.

Отже, кваліфікаційна робота магістра Колісник Катерини Василівни на тему «Зовнішня політика Європейського Союзу і її вплив на міжнародні відносини і глобальну безпеку» виконана на високому рівні і відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт. Рекомендована до захисту з оцінкою «добре» (85 балів).

Рецензент:

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, соціології
і культурології Харківського національного
педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

Юлія ДІБІКОВА

Підпис
Засвідчується згідно з підписом
02.12.2024